

Strazburg, 15 Şubat 2017

CommDH(2017)5
Orijinal metin: İngilizce

Türkiye’de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğüne ilişkin Memorandum

1. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Nils Muižnieks (Komiser), 6-14 Nisan 2016 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Bu ziyareti sırasında Komiser, İstanbul, Diyarbakır ve Ankara’ya gitmiştir. Ziyaret, özellikle güneydoğudaki durum başta olmak üzere terörle mücadele ve insan hakları, ifade ve basın özgürlüğü, ve adalet yönetimine odaklanmıştır.
2. Komiser, ziyareti sırasında, İçişleri Bakanı Sn. Efkan Ala; Adalet Bakanı Sn. Bekir Bozdağ; Anayasa Mahkemesi Başkanı Sn. Prof. Zühtü Arslan; Türkiye Kamu Başdenetçisi Sn. Nihat Ömeroğlu ve diğer kamu denetçileri; Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Sn. Mustafa Yeneroğlu; Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanı Sn. Hikmet Tülen; ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeleri dahil olmak üzere ulusal makamların temsilcileriyle görüşmelerde bulunmuştur. Komiser, Diyarbakır’da, Vali Sn. Hüseyin Aksoy, çok sayıda savcı ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eş Başkanları Sn. Gülten Kışanak ve Sn. Fırat Anlı ile bir araya gelmiştir. Komiser ayrıca Diyarbakır Barosu Başkanı Sn. Tahir Elçi’nin öldürüldüğü yeri ziyaret etmiş ve arkada kalan eşine başsağlığında bulunmuştur.
3. Komiser, güneydoğu bölgesindeki bazı baroların temsilcileriyle ve Türkiye Barolar Birliği Başkanı Sn. Metin Feyzioğlu ile görüşmeler yapmıştır. Komiser, ayrıca, hakim ve savcı birliklerinden iki tanesinin temsilcileriyle buluşmuştur. Komiserin ziyareti, insan haklarının korunması çerçevesinde aktif çok sayıda sivil toplum örgütü, çeşitli gazeteciler, akademisyenler ve hukukçular da dahil olmak üzere sivil toplum temsilcileriyle yapılan birçok görüşmeyi de kapsamıştır.
4. 15 Temmuz’da Türkiye’de darbe girişimi cereyan ettiğinde Komiser bu ziyaretin raporunu hazırlamaktaydı. Bu darbe girişiminin ardından Türkiye’deki demokratik güçlerle dayanışmasını bizzat ifade etmek ve insan haklarındaki gelişmelerle ilgili hem Türkiye’de ilan edilen olağanüstü halin insan haklarına etkileri hem de Nisan ziyareti esnasında incelemiş olduğu meseleler hakkında güncel bilgiler almak üzere 27-29 Eylül tarihleri arasında ikinci bir ziyaret için Türkiye’ye (Ankara) dönmüştür. Eylül’deki ziyaretin ardından olağanüstü halin insan haklarına etkilerine ilişkin bir memorandum hazırlanmıştır¹.
5. Komiser, her iki ziyaretin organizasyonunda ve bunların bağımsız ve etkili bir şekilde gerçekleşmelerinde sağladıkları yardımlardan ötürü Strazburg ve Ankara’daki Türk makamlarına teşekkürlerini sunar. Bilgilerini ve görüşlerini kendisiyle paylaşma istekliliklerinden ötürü, ulusal makamlardan ve sivil toplumdan bir araya geldiği herkese teşekkürlerini iletir.
6. İşbu memorandum Türkiye’de ifade özgürlüğünü ve medya özgürlüğünü konu almaktadır. Bu, 2 Aralık 2016’da yayımlanan Türkiye’nin Güneydoğu bölgesindeki terörle mücadele operasyonlarının insan haklarına etkilerine ilişkin ilk memorandumdan sonra, Komiser’in Nisan’da yaptığı ziyarete dayanan ikinci memorandum olup, Eylül ziyaretinde elde edilen güncel bilgileri de içermektedir.²

¹ Türkiye’de Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlerin İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, Nils Muižnieks, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, [CommDH\(2016\)35](#), 7 Ekim 2016.

² Türkiye’nin Güneydoğu Bölgesindeki Terörle Mücadele Operasyonlarının İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, Nils Muižnieks, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, [CommDH\(2016\)39](#), 2 Aralık 2016.

Giriş

7. İfade özgürlüğü ve medya özgürlüğü, Komiser'in Türkiye ile ilgili çalışmalarında başlıca öncelik teşkil etmiştir. Bu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadında açıkça görülen, ifade özgürlüğüne ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 10. maddesi bakımından Türkiye'nin süreklilik arz eden ihlal örüntüleri ile birlikte değerlendirilmelidir. 1959 ile 2015 yılları arasında bulunan ihlallere ilişkin AİHM'in yayımladığı istatistiklere³ göre, Mahkeme tarafından verilen toplam 619 adet 10. madde ihlali kararının 258'i Türkiye hakkındadır. Bu, Türkiye'yi diğer bütün üye devletlerden açık ara öne çıkarmaktadır (bir sonraki en yüksek ihlal sayısı olan üye devlet için bu rakam 34'tür).
8. Komiser'in selefi 2011 yılında bu konuda, ihlallerin bir kısmına sebebiyet veren başlıca meseleleri ana hatlarıyla ortaya koyan bir rapor yayımlamıştı⁴. Bu açıdan önem arz eden iki konu; Türk mevzuatında bulunan bazı hükümler, özellikle Türk Ceza Kanunu ile Terörle Mücadele Kanunu ve bunların Türk savcı ve hakimleri tarafından AİHS'e aykırı şekilde yorumlanması ve uygulanmasıydı. Komiser ve selefi önceki raporlarında Türkiye'deki savcılar ve mahkemelerin, muhalif görüş ve eleştiriyi sık sık devletin bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algıladıklarını ve esas rollerinin, bireylerin insan haklarını korumaktan ziyade, devletin çıkarlarını korumak olduğunu düşündüklerini gözlemlemişlerdi. İfade özgürlüğü ile ilgili kayda değer bir endişe, sistematik olarak AİHS'e aykırı bir şekilde yorumlanmış olan "şiddete teşvik" kavramının kullanılışı olmuştur.
9. Yukarıda bahsi geçen raporda incelenen diğer meseleler ve tespit edilen sorunlar arasında, internet sansürü, devlet dışı aktörlerin eylemleri (gazetecilere yönelik saldırılar ve gazetecilerin sindirilmesi, hukuk mahkemelerindeki hakaret davaları), ayrıca medyada çoğulculuğa, mülkiyet yapılarına, editoryal (yazı işlerine dair) bağımsızlığa ve medya çalışanlarının sosyal haklarına ilişkin kaygılar yer almaktaydı.
10. 2011 tarihli raporu takip eden dönemde, Türkiye'de ifade özgürlüğü konusunda gözle görülür bir ilerleme sağlanmıştı. Komiserlik Ofisi'nin bazı kaygılarına kısmen cevap veren ve belli başlı tavsiyeleri açıkça dikkate alan yasal değişiklikler yapıldı. 10. madde ihlalleri de dahil olmak üzere AİHS ihlallerini ortadan kaldırmayı hedefleyen bir insan hakları eylem planı, zamanın Başbakanı Erdoğan ve diğer bütün bakanların imzasıyla Mart 2014'de yürürlüğe girdi. Bunlara yargı içindeki çabalar eşlik etmekteydi; örneğin, AİHS ve AİHM içtihadı bilgisinin hakimlerin performans değerlendirme kriterlerine dahil edilmesi veya Konsey ile kapsamlı iş birliği projeleri vasıtası ile yargı mensuplarına ifade özgürlüğü ile ilgili Avrupa Konseyi standartları hakkında eğitim verilmesi gibi. Son derece önemli ve olumlu bir gelişme Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınması ve neticesinde Anayasa Mahkemesi tarafından AİHS standartlarına tamamen uygun bir dizi kararın verilmesi olmuştur.
11. Şüphesiz, atılan bu adımlar, birçok göstergenin de işaret ettiği üzere, meyve vermeye başlıyordu; buna örnek olarak cezaevlerindeki gazeteci sayısındaki düşüş veya ifade özgürlüğü davalarında tutuklamaya alternatif tedbirlerin kullanılmasındaki artış sayılabilir. Bunun yanı sıra, Türkiye'de hem yüksek hem de ilk derece mahkemeleri tarafından ilerici kararlar verilmişti. Komiser, bu gelişmelerle ilgili memnuniyetini hem kamuoyu ile hem de Türk makamlarıyla paylaşmıştır.
12. Ancak bu olumlu gidişat durmuş ve giderek artan bir biçimde çalkantılı ve zor hale gelen bir bağlamda, yerini geriye doğru gidişe bırakmıştır. Nisan'daki Türkiye ziyareti öncesinde, ifade özgürlüğü konusundaki bu gerileme, Komiser için yeniden başlıca meselelerden biri haline gelmişti. Komiser, çeşitli beyanatları ve Türk yetkililer ile diyalogu aracılığıyla, Türkiye'de ifade ve medya özgürlüğü ile ilgili meselelere bilhassa 2015 ve 2016'da olmak üzere birçok defa müdahil olmuştur. Komiser'in kamuoyu ile paylaşmış olduğu endişeler şu hususlara ilişkindir:
 - İnternet mevzuatındaki kötüleşme, örneğin önceden bir yargı kararına dayanmadan engelleme için yeni yasal temeller getirilmesi (Eylül 2014);
 - İki karikatüristin Cumhurbaşkanı'na hakareten ceza alması ve bu tip ceza davalarının yaygınlık kazanması (Mart 2015);
 - Birçok gazetecinin tutuklanması; başta Fethullah Gülen hareketine bağlı medya mecralarından ve fakat buralarla sınırlı olmayan gazetecilerin (Aralık 2014, Ekim 2015),

³ Bkz. 1959-2015 dönemi için devletlere ve maddelere göre ihlalleri gösteren AİHM [istatistikleri](#).

⁴ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg, 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, Yeniden ele alınan: Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü, [CommDH\(2011\)25](#).

- haftalık Nokta dergisinden gazetecilerin (Eylül 2015) ve Can Dündar ile Erdem Gül (Kasım 2015)'ün tutuklanması;
- Haftalık Nokta dergisinin ve VICE News'in bürolarının basılması, adı geçen ikinci kuruluşun yabancı uyruklu muhabirlerinin sınır dışı edilmesi (Eylül 2015);
 - Ankara'daki bir terör saldırısından sonra getirilen medya yasağı (sosyal medya da dahil olmak üzere) (Ekim 2015);
 - Ünlü gazeteci Ahmet Hakan'a yönelik fiziksel saldırı (Ekim 2015);
 - Savcılık emriyle televizyon kanallarının yayın platformlarından çıkarılması (Ekim 2015);
 - Mahkemelerin atadığı kayyumlar tarafından Koza-İpek Holding (Ekim 2015) ve Zaman, Today's Zaman ve Cihan Haber Ajansı'nı kapsayan Feza medya grubu organlarının (Nisan 2016) yönetimlerinin devralınması;
 - Güneydoğuda barış için bir bildiriye imzalayan üç akademisyenin tutuklanması (Mart 2016).
13. Komiser, saygın uluslararası STK'ların⁵ Türkiye'de ifade özgürlüğü ile ilgili sorunların son yıllarda ağırlaştığını açıkça beyan ettiklerini not eder. AGİT medya özgürlüğü temsilcisi de aynı zaman zarfında Türkiye'de ifade ve medya özgürlüğüne vurulan ağır darbeleri kınayan bir dizi beyanatta bulunmuştur.⁶ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Haziran 2016'da, ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğünün ülkedeki vaziyeti hakkında duydukları derin endişeleri ifade etmiş; burada Komiser'in endişelerinin birçoğu yankı bulmuştur⁷. Hem Avrupa Komisyonu⁸ hem BM düşünce ve ifade özgürlüğü raportörü⁹, başta olağanüstü hal kapsamında alınan tedbirler hakkında olmak üzere, benzer endişeleri dile getirmiş ve tehlikeye dikkat çekmiştir.
14. Bir davayı Strazburg'a getirmeden önce Anayasa Mahkemesi dahil yerel mahkemeler önünde geçen zaman göz önüne alınırsa, AİHM'in son dönem içtihadı Türkiye'de ifade özgürlüğünün halihazırdaki vaziyetine ilişkin uygun bir gösterge değildir. Komiser, yine de, AİHM'in yakın zamanda verdiği, Türk makamlarının ve mahkemelerin ifade özgürlüğüne yaklaşımındaki yapısal sorunların devam eden etkisine işaret eden bazı kararları not düşer.
15. Nisan 2016 ziyareti esnasında Komiser'in yaptığı tespitler, Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğüne dair geriye gidiş ve bariz olumsuz gidişat hakkındaki çok sayıda endişeyi teyit etmiştir.¹⁰
16. Birincisi, Türk makamları tarafından hayata geçirilen olumlu yasal değişiklikler, örneğin, Temmuz 2012'de kabul edilen reform paketi¹¹ bağlamında yapılanlar, ifade özgürlüğüne ilişkin Türkiye'deki yasal çerçevenin fazlasıyla kısıtlayıcı olan etkisini azaltmakta çok sınırlı kalmıştır. Komiser, en başta, Türk Ceza Kanunu ile Terörle Mücadele Kanunu'nun selefi tarafından yukarıda bahsi geçen raporda incelenen sorunlu hükümlerinin çoğunun büyük oranda aynı kaldığını gözlemler. AİHS standartlarına aykırı olmalarına rağmen sorunlu maddelerin çoğunda ya hiçbir şekilde değişiklik yapılmamış, ya da altta yatan meselelere temas etmekten uzak yüzeysel değişiklikler yapılmıştır.
17. İkincisi, Komiser Türk yetkililerin medya özgürlüğü ve ifade özgürlüğüne yönelik tutumlarında bir katılma kaydetmiştir. Seçilmiş resmi görevlilere ve onların politikalarına yönelik meşru eleştirilere karşı halihazırda var olan yüksek seviyedeki hoşgörüsüzlük; daha da artmış ve agresif hukuk davaları (örneğin, Ankara Belediye Başkanı tarafından açılan), eleştirel gazetecilerin hükümet organizasyonlarından dışlanması, ayrıca yayın politikalarını değiştirmeleri veya gazetecileri işten çıkarmaları için medya şirketlerine doğrudan ya da dolaylı baskı yapıldığı yönünde bildirilen çok sayıda vakıya da dahil olmak üzere, sair şekillerde kendini göstermiştir. Bilhassa Cumhurbaşkanı, eleştirel medyayı, tanınmış yerli ve yabancı gazetecileri, akademisyenleri veya Türkiye'de insan hakları ihlallerini raporlayan STK'ları¹²

⁵ Bkz. örneğin, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Af Örgütü, Özgürlük Evi (Freedom House) ve Sınır Tanımayan Gazetecilerin ilgili raporları.

⁶ Bkz. AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi'nin [internet sitesinden](#) erişilebilen Türkiye'ye dair beyanatlari.

⁷ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Türkiye'de Demokratik Kurumların İşleyişi Hakkında Tavsiye Kararı, [Resolution 2121 \(2016\)](#), 22 Haziran 2016, paragraflar 20-29.

⁸ Komisyon çalışma belgesi, [Türkiye 2016 Raporu](#), 9 Kasım 2016.

⁹ BM düşünce ve ifade özgürlüğü Özel Raportörü, 14-18 Kasım 2016 tarihindeki Türkiye ziyaretine ilişkin ön [sonuçlar ve gözlemler](#).

¹⁰ Bkz. 14 Nisan 2016'da yayımlanan Komiser'in [basın bildirisini](#).

¹¹ Kanun No. 6352, 2 Temmuz 2012.

¹² Bkz. örneğin, yukarıda bahsi geçen Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesindeki Terörle Mücadele Operasyonlarının İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, [CommDH\(2016\)39](#), paragraf 69.

damgalayan, onların cezalandırılması için çağrıda bulunan, hatta AİHS'e uygun kararlar aldığı için Anayasa Mahkemesi'ni hedef alan çok sayıda tartışmalı beyanda bulunmuştur.

18. Üçüncüsü, ve belki daha önemlisi, Türk savcılar ve mahkemeler tarafından yasal çerçevenin uygulanışı, gittikçe artan olumsuz bir istikamete girmiş, Türk mevzuatının AİHS'e daha uygun şekilde yorumlanması için başta Türk Anayasa Mahkemesi'nin öncülük ettiği bazı olumlu çabaları tersine çevirmiş ve bunların artılarını götürmüştür. Bu olumsuz gidişatın açık bir göstergesi, Cumhurbaşkanı'na ve dini değerlere hakaret suçları gibi uzun zamandır sadece kanunlarda kalmış, hiçbir zaman bu denli geniş kapsamlı ve sistematik olarak kullanılmamış bazı suçlara dayanılarak başlatılan ceza soruşturmalarındaki çarpıcı artıştır..
19. Savcılar da, esas itibarıyla sanıkların bazı beyanlarının bir terör örgütünün amaçları ile genel olarak örtüşmesini gerekçe göstererek çok fazla sayıda terör veya silahlı örgüt üyeliği davası açmaya devam etmişlerdir. Ceza Kanunu'nun Türklüğe hakareti düzenleyen 301. maddesine dayanılarak açılan dava sayısındaki düşüş gibi olumlu eğilimlerden geri dönmüştür. Tutukluluğa alternatif tedbirlerin kullanılmasının teşvik edilmesi gayretleri, tutuklamalarda ciddi bir azalma ile neticelenmiş olsa da, bu eğilim, artan yargılama sayısı ve alt derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesi'nin ilerici kararlarına gösterdikleri direniş ile gölgelenmiş görünmektedir. Bu meselelerin çoğunda, yeni ihdas edilen sulh ceza hakimliklerinin belirleyici bir rol oynadıkları söylenebilir (bakınız, aşağıdaki 69-71. paragraflar).
20. Ne yazık ki, yukarıda açıklandığı üzere, zaten ciddi anlamda tehlike sinyalleri verme noktasına gelmiş bulunan Türkiye'de medya özgürlüklerinin ve ifade özgürlüğünün kötüye gidişi, 15 Temmuz 2016'daki başarısız darbe girişiminin ardından Türk hükümeti tarafından ilan edilen olağanüstü halde daha da şiddetlenmiştir. Yukarıda bahsi geçen memorandumunda¹³ belirtildiği gibi, Komiser, Türk yetkililerin olağanüstü hal ilan etme hakkını ve ("Fethullahçı Terör Örgütü"/"Paralel Devlet Yapılanması" denilen) FETÖ/PDY ile veya genel olarak terörle mücadele etmesini sorgulamaktadır. Bununla birlikte, alınan tedbirler, yürütmeye; sadece kamu sektöründe değil, aynı zamanda medyada veya STK'larda da fark gözetmeden sert umumi tedbirler uygulamak ve bunları herhangi bir delil şartı veya yargı denetimi olmaksızın bir terör örgütü ile "irtibat" veya "iltisak" gibi muğlak kriterlere binaen yapmakta neredeyse sınırsız bir takdir yetkisi bahşetmektedir. Sonuçta, gazeteler, televizyon istasyonları, radyolar ve yayınevlerinin de dahil olduğu 150'den fazla medya organı hiçbir yargı kararı olmadan kapatılmış; varlıkları kararnemelerle tasfiye edilmiştir. Buna paralel olarak, önceki yıllarda büyük oranda düşmüş olan tutuklu gazeteci sayısı katlanmış; gelen haberlere göre bu memorandum yazıldığı sırada 151'e ulaşmıştır.¹⁴
21. Komiser, sefeinin 2011'deki belli başlı kaygılarının ve tespitlerinin geçerliliklerini koruduğu, öte yandan tespit edilen sorunların çok daha belirgin ve yaygın hale gelmiş olduğu kanaatinde. Bunlar, bir de, artık doğrudan medya özgürlüğüne yönelen yeni saldırılarla katmerlenmiştir. Sonuç itibarıyla Komiser, 2011'e nazaran Türkiye'de medyanın bugün çok daha az çeşitlilik gösterdiğini ve kamuoyu önündeki tartışmaların daha fakirleşmiş ve bastırılmış olduğunu gözlemlemekten üzüntü duyar.
22. Komiser, medya özgürlüğü ve ifade özgürlüğü ile ilgili durumdaki kötüleşmenin boyutunun ve hızının son derece endişe verici olduğu görüşündedir. Bugünkü vaziyet, AİHS ve AİHM içtihadında korunan ilkelerin, Avrupa Konseyi standartlarının¹⁵ ve ayrıca ilgili diğer uluslararası standartların çok sayıda ve göz göre göre ihlali ile öne çıkmaktadır. Bu ihlallerin yarattığı caydırıcı etki, sadece hükümetin ve iktidardaki siyasi partinin kontrol etmediği veya onların taraftarı olmayan medyanın ayakta kalan kısmında otosansür olarak ortaya çıkmamakta, aynı zamanda sıradan vatandaşları da etkilemektedir. Bu, gazetecilik için son derece elverişsiz bir iklim ve giderek kuraklaşan tek taraflı bir tartışma ortamına yol açmaktadır.
23. Komiserin çok olumsuz olan bu değerlendirmesi, Türkiye'de son yıllarda medya ve ifade özgürlüğüne getirilen haksız sınırlamaların sayısız örneğinin gözden geçirilmesine dayanmaktadır. İşbu memorandumun kapsamı, Komiser'in ilgili bütün hadiseleri sistematik bir biçimde gündeme getirmesini bırakın, bu sınırlandırmaların aldığı bütün şekilleri burada

¹³ Türkiye'de Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlerin İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, Nils Muižnieks, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, [CommDH\(2016\)35](#), 7 Ekim 2016.

¹⁴ 18 Ocak itibarıyla Bağımsız Gazetecilik Platformu (P24) tarafından toplanan [bilgiye](#) göre.

¹⁵ Özellikle, 13 Nisan 2016'da kabul edilen Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin gazeteciliğin korunması, gazetecilerin ve diğer medya mensuplarının güvenliğine ilişkin tavsiye kararı [CM/Rec\(2016\)4](#).

saymasına bile imkan vermemektedir. Bu nedenle, aşağıdaki bölümlerde ele alınan konular ve örnekler, Türkiye'deki medya özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün durumu ile ilgili eksiksiz bir inceleme sunma çabasından ziyade, yukarıda bahsedilen ve Komiser'in işbu değerlendirmesine esas teşkil eden sorunların örneklerle ortaya konması olarak düşünülmelidir.

24. Bu çerçevede I. bölüm, medyada çoğulculuğun ve bağımsızlığın son yıllardaki geriye gidiş şekillerinin başlıca örneklerine genel bir bakış sunmaktadır. II. bölüm, hala çok baskıcı olan yasal çerçeve ve onun Türk yargısı tarafından katı yorumlanmasının bir araya gelmesinin, yetkililerin de cesaretlendirmesiyle, ifade özgürlüğüne ilişkin olarak farklı grupların ve sektörlerin nasıl çeşitli şekillerde fiilen yargı tacizine maruz kalmalarına yol açtığına göz atmaktadır. III. bölüm, özel olarak, medya özgürlüğü ve ifade özgürlüğü alanında yaşanan geriye gidişin başlıca ceremesini çeken gazetecilerin güvenlik ve korunmasını ele almaktadır. IV. bölüm ise, Türk yetkililerin sosyal medya da dahil olmak üzere internette ifade özgürlüğünü sınırlandırmak için uyguladıkları yollarla ilgili çeşitli gözlemleri aktarmaktadır.

I. Medyada çoğulculuk ve bağımsızlık

25. Komiser, medya çoğulculuğu ve medyada içerik çeşitliliğinin, demokratik bir toplumun işleyişi için esas teşkil ettiğini; bunların AİHS 10. maddesi ile güvence altına alınan ifade özgürlüğü ve bilgi verme-alma temel hakkının uzantıları olduğunu hatırlatır. Devletlerin, eleştirel olanlar da dahil olmak üzere çeşitli seslerin duyulabilmesini sağlamayı gerektiren, medya sektöründe çoğulculuğu temin etmek yönünde pozitif yükümlülüğü vardır.¹⁶
26. Komiser'in sefeli 2011'de Türkiye'yi ziyaret ettiği zaman medyada çoğulculukla ilgili başlıca endişe kaynaklarından biri, Türk medyasının yayın politikalarını etkileyen ve otosansüre sebebiyet veren menfaat çatışması içindeki büyük medya gruplarının hakimiyeti altında olmasıydı. Yine de Komiser, Türkiye'nin bugünkü durumuna kıyasla o zaman çok daha çeşitli ve çoğulcu bir medya yelpazesine sahip olduğu kanaatindedir. Bu durum, bir çok eylemin sonucu gibi görünmektedir.

Hükümet yanlısı medyanın desteklenmesi

27. Türk yetkililerin devlet kaynaklarını kullanarak hükümet yanlısı bir medya geliştirmeye çabaladıklarının açık göstergeleri bulunmaktadır. Komiser'in görüştüğü kişilerin birçoğu, şeffaf bir mülkiyet yapısı olmayan ve kamu ihaleleri vasıtasıyla hükümete bağlı büyük şirketler tarafından finanse edildikleri söylenen medya şirketlerine verilen bir isim olan "havuz medyasından" söz etmiştir. Özgürlük Evi'ne (Freedom House) göre:

"AKP iktidarı altında kamu ihale kararlarının başbakanlıkta merkezileştirilmesi, (bu) şirketlerin sahip olduğu medya organlarında içeriği etkilemek üzere ekonomik nüfuzun giderek daha çok kullanılmasına yol açmıştır. [...] Medya sahipliğini şekillendirmek için ekonomik nüfuzun kullanılmasının en fahiş örneklerinden biri, 2013'de sızan telefon dinleme kayıtlarıdır. Bunlar İstanbul'un üçüncü havalimanı inşasının milyar dolarlık sözleşmesi karşılığı hangi holdinglerin Sabah-ATV medya grubunu satın alacağını hükümetin dikte ettiğini göstermiştir. Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu (TMSF) da medya varlıklarının kendilerine yakın kuruluşlara transfer edilmesi için kullanılmıştır [...]"¹⁷

28. Kasım 2015 genel seçimlerini takiben, AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Misyonu da, "medya sahiplerinin kamu ihalelerini ve devlet kaynaklı reklamları almaktaki çıkarlarının editöryal özerkliğe müdahaleye sebep olduğu ve özellikle televizyonda hükümete sınırlı eleştiriyile sonuçlandığı" kanaatindedir.¹⁸ Buna, kamu hizmeti yayıncılığı yapan medyadaki taraflı yayınlar eşlik etmektedir: Yine aynı gözlem heyetine göre, örneğin, kamu yayıncısı TRT, haberlerinde, güncel ve tartışma programlarında, iktidardaki siyasi parti AKP'yi kayırmıştır. İddialara göre, 2011'den sonra yönetimde yapılan çok sayıda siyasi atama ve sayısız görevden alma olaylarından sonra, aynı eleştiri, devlete ait bir haber ajansı olan Anadolu Ajansı'na da sık sık yöneltilmektedir. Sadece bu tip medyadan gelen gazetecilerin resmi basın toplantılarına davet edildiği, eleştirel gazetecilerin ve medyanın bu tip faaliyetlerin dışında bırakıldıkları yaygın olarak dile getirilmektedir. Bunun sonucunda, yetkililer, hiç ya da nadiren eleştirel basın veya bağımsız gazeteciler ile karşı karşıya gelmektedir.

¹⁶ Ibid., II. bölüm - İlkeler, paragraf 15.

¹⁷ Freedom House (Özgürlük Evi) ülke raporu, [Türkiye - Basın özgürlüğü 2016](#).

¹⁸ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti 1 Kasım 2015 Erken Genel Seçimler [Nihai Raporu](#).

Eleştirel medyanın baskı altına alınması ve engellenmesi

29. Aynı zamanda, Türk makamları olumsuz haberlere gözdağı ve ceza vermeye çalışmış görünmektedir. Gezi olaylarını takip eden 2013 raporunda Komiser, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından olaylar hakkında haber geçen çeşitli TV kanallarına “tek taraflı” yayın yapıldığı ileri sürülerek verilen cezalara zaten işaret etmişti.¹⁹ Bu cezaların kullanılması, başta Türkiye'nin güneydoğusundaki sokağa çıkma yasakları ve terörle mücadele operasyonları²⁰ ile ilgili olmak üzere, eleştirel haberciliği önlemekte önemli bir araç olmaya ve daha eleştirel medyaya karşı orantısızca uygulanmaya devam etmiştir. Komiser'in selefinin yukarıda bahsi geçen raporda²¹ RTÜK hakkında dile getirdiği endişeler hala tamamıyla geçerlidir ve hatta daha da derinleşmiştir.
30. 2013 raporunda Komiser, ayrıca, yayın politikalarını değiştirmeleri ve gazetecileri işten çıkarmaları için medya şirketlerine yapılan baskıya temas etmişti. Komiser, “Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin protestoların tam ve doğru olarak basına yansıtılması için Türk medyasına çağrıda bulunmasına sebep olan Gezi olaylarının taraflı ele alındığı algısının, bazı gazetecilerin Gezi olaylarıyla ilgili yaptıkları haberlerle bağlantılı olarak işten çıkarılmaları ile daha da pekişmiş olmasından” endişe duymaktaydı. Komiser, bu konuda Gezi olaylarıyla ilgili yayınları nedeniyle *Sabah* gazetesinden Yavuz Baydar'ın ve *Milliyet* gazetesinden Can Dündar'ın işten çıkarılmaları gibi kamuoyunca iyi bilinen bazı örneklerle dikkat çekmişti.²²
31. Komiser'in görüşme yaptığı kişilerin birçoğu takip eden süreçte bu eğilimin devam ettiğini ve arttığını tutarlı bir biçimde bildirmiştir. Gezi olayları sırasında ve sonrasında işten çıkarılan birçok gazeteci, hükümete karşı daha az eleştirel olmaları için haberlerini değiştirmeleri yönünde kendilerine nasıl baskı yapıldığını veya editörlerinin hükümetten gelen baskı nedeniyle kendilerini işten attıklarını detaylarıyla anlatmışlardır.²³ Komiser, baskının doğrudan doğruya haber merkezlerine veya, örneğin nüfuzlu bir günlük gazete olan *Hürriyet*'i kontrol eden Doğan Medya Grubu'nun sahibi Aydın Doğan'a açılan ceza davaları gibi, medya sahiplerine uygulandığı birçok olay duymuştur. Bazı gazetecilere göre, bu baskılar aynı grubun bünyesindeki bir başka günlük gazete olan *Radikal*'in kapatılmasının da esas sebebidir.
32. Komiser'in dikkatinin çekildiği bir başka konu, resmi ilanlar ve kamu kuruluşlarına ait reklamları basına dağıtmaktan sorumlu Basın İlan Kurumu'nun işleyişiyle ilgilidir. Eldeki istatistikler bu ajansın hükümet yanlısı gazeteleri tirajlarına bakmadan büyük ölçüde kayırdığını, bu şekilde muhalif medyayı bastırdığını açıkça gözler önüne sermektedir.²⁴ Komiser, Ekim 2016'da yürürlüğe konan bir yönetmeliğin, başta terör suçları nedeniyle olmak üzere bir süreli yayın hakkında devam eden bir yargılamanın, o süreli yayına verilen ilan ve reklamları nihai hüküm verilene kadar otomatik olarak durduracağı hükmünü getirmekle bu eğilimi son derece net olarak ortaya koyduğunu kaydeder. Bu yönetmelikle, şayet soruşturma bir gazeteciyi ilgilendiriyorsa, gazeteci beş iş günü içinde işten çıkarılmadıkça, çalıştığı süreli yayına ilan ve reklam verilmesi askıya alınmaktadır.²⁵ Komiser, bunu, gazetecilere açılan mesnetsiz davaların yaygınlığı ile birlikte değerlendirdiğinde, devletin basına karşı tarafsız olma kuralının ihlal edildiğinin ve eleştirel gazetecilerin işten kovulması için yapılan baskının canlı bir örneği olarak telakki etmektedir.

Medya özgürlüğüne ve bağımsızlığına yönelik doğrudan saldırılar

33. Daha önce mevcut olan bu eğilimler son yıllarda savcılarının ve mahkemelerin de dahil olduğu Türk makamları tarafından medya özgürlüğüne yönelik daha önce görülmedik doğrudan saldırılara girişilmesiyle daha belirgin hale gelmiştir; bu özellikle 2015 ve 2016'da hükümetin

¹⁹ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks, 1-5 Temmuz 2013 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, [CommDH\(2013\)24](#), 26 Kasım 2013, paragraflar 119-120.

²⁰ Örneğin, bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü “[Türkiye Basını Sustumak](#)” başlıklı raporu, Aralık 2016, sayfalar 63-66; veya Özgürlük Araştırmaları Derneği, Liberal Perspektif Rapor No. 3: [Türkiye'de Basın Özgürlüğü](#), Ekim 2015, sayfalar 22-23.

²¹ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg, 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, Yeniden ele alınan: Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü, [CommDH\(2011\)25](#), paragraflar 32-34.

²² Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks, 1-5 Temmuz 2013 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, [CommDH\(2013\)24](#), 26 Kasım 2013, paragraf 121.

²³ Çok sayıda örnek için bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü, *op. cit.*, sayfalar 48-54.

²⁴ Bkz. örneğin, Özgürlük Araştırmaları Derneği, *op. cit.*, sayfa 27.

²⁵ Yönetmelik No. 29848, 5 Ekim 2016, madde 110.

Gülcenci addedilen medyayla mücadelesinin şiddetlendiği süreçte gerçekleşmiştir. Dikkate değer bir örnek, bazı eleştirel TV kanallarının başlıca dijital yayın platformu olan Digitürk'ten, ardından da devlete ait uydu sinyali sağlayıcısı TÜRKSAT'tan çıkarılmalarıdır. RTÜK'ün kendisi bu kanalların çıkarılmalarının platform operatörlerinin tarafsızlık şartını ihlal edebileceği uyarısında bulunmuşsa da, platformlar savcılar tarafından bunu yapmaya ısrarla teşvik edilmiştir.

34. Komiser'e gösterilen 24 Şubat 2016 tarihli Ankara'da bir savcı tarafından imzalanan ve TÜRKSAT'a hitaben yazılan bir belgede, bu yönde herhangi bir mahkeme kararı bulunmamasına rağmen, İMC TV'nin PKK hesabına terör propagandası yaptığı kanaatiyle TÜRKSAT'tan çıkarılması talep edilmiştir. Bilahare TÜRKSAT, muhtemelen aralarındaki sözleşmeye aykırı olarak ve seyirci kitlesinde ciddi bir kayba yol açarak İMC TV'yi uydudan çıkarmıştır. Böyle bir inisiyatif alarak savcı yetkisinin sınırlarını ağır bir şekilde aşmış olmanın yanında bu eylemiyle geri dönülemez sonuçlara sebebiyet vermiştir. Komiser, bunun medya özgürlüğüne çok ağır ve hukuka aykırı bir müdahale şekli olduğu ve bunun Türkiye'deki mevcut iklime yönelik önemli bir işaret verdiği görüşündedir.

Eleştirel medyanın tamamıyla kapatılması

35. Temmuz 2016'daki darbe girişimi olmadan ve akabinde Türkiye'de olağanüstü hal ilan edilmeden önce, medya özgürlüğüne yapılan doğrudan müdahaleler zaten alarm veren bir seviyeye ulaşmıştı. Komiser, 28 Ekim 2015'de Koza İpek Holding'in mahkemenin atadığı kayyumlar tarafından devralınmasına tepki göstermişti. Bu grup tarafından kontrol edilen medya şirketlerine kuvvet kullanılarak yapılan polis baskınlarının Türkiye'nin medya özgürlüğü ile ilgili aldığı tutum bakımından son aylarda girdiği tehlikeli yolun özellikle rahatsız edici bir göstergesi olduğunu ifade etmişti. Komiser ayrıca şunları söylemişti:

"ana şirket grubunun vesayet altına alınması kararının gerekçeleri ne olursa olsun, medya, ifade özgürlüğü ve editöryal bağımsızlığa ilişkin olarak özel bir takım hükümlerden yararlanmalıdır. Sergilenen acele yaklaşım, şirket merkezleri dışındaki olağanüstü güç gösterisi ve kayyumun canlı yayını kesme kararı, uluslararası insan hakları hukukunun koyduğu orantılılık ve gereklilik kriterlerine aykırı olduğu gibi, bunların Türk hukuk düzenine göre hukukiliğine ve Türk Anayasasına uygunluğuna ilişkin soru işaretleri de doğurmaktadır. Bu önlemlere derhal bir son verilmelidir. Öte yandan, genel seçimlere bir haftadan az kala, Türk kamuoyuna ve gazetecilere son derece caydırıcı bir mesaj halihazırda verilmiş olup bu sebeple büyük bir zarar vuku bulmuş durumdadır."²⁶

36. Daha sonra, aynı yöntem Feza grubuna karşı da uygulanmıştır. Mahkemenin atadığı kayyumlar, derhal birçok süreli yayının ve TV kanallarının yayın politikalarını değiştirmiş, onları kuvvetli hükümet taraftarları haline getirmiştir. Aynı zamanda, gazeteciler topluca işten atılmış, medya arşivleri erişilemez hale getirilmiştir. Yine devralınmasından kısa bir süre sonra İpek medya grubunun iflası ilan edilmiş ve bütün gazetecileri işten çıkarılmıştır.
37. Nisan'daki Türkiye ziyaretinden sonraki basın bildirisinde Komiser'in belirttiği gibi, "hukuken kayyumlar varlıkları muhafaza etmek durumundadırlar oysa onlar, okuyucu kaybına sebep olacak ve şirketlerin piyasa değerlerini sıfırlayacak şekilde yayın politikasını değiştirmişlerdir. Bu, nihai bir mahkeme kararı verilmeden önce dahi, Türkiye'de medya özgürlüğüne ve çoğulculuğa halihazırda geri dönülemez bir zarar vermiş olan son derece endişe verici bir emsaldir."²⁷ Komiser mahkemelerin bu şirketlere kayyum atarken dayandıkları gerekçeye muttali olamamıştır, zira yetkililer soruşturmanın gizliliği ve yargılama sürecinin devam etmesi nedeniyle bu bilgiyi Komiser ile paylaşamayacaklarını belirtmişlerdir.
38. Eldeki delillere dayanarak ve bu medya şirketlerinin FETÖ/PDY ile bağlantıları ve bu örgütün 15 Temmuz 2016 darbe girişiminde oynadığı rolden bağımsız olarak, Komiser'e göre, bu medya şirketlerine el konmasının arkasında eleştirel haberleri kesme saiki mevcuttur; kayyum atamalarının hukuki dayanağı en iyi ihtimalle çok tartışmalıdır; ve bu tedbirler tamamıyla medya özgürlüğüne, ayrıca da hukukun üstünlüğünün dayandığı temel ilkelere, aykırıdır.
39. Ne yazık ki, bu eşi benzeri görülmemiş ölçüde sert müdahaleleri, Temmuz 2016'da olağanüstü hal ilan edilmesinden sonra yetkililer tarafından alınan önlemler sonucunda medya özgürlüğünün daha da ağır ihlalleri takip etmiştir. Olağanüstü hal çerçevesinde yürürlüğe konan bir dizi kararname ile Türk hükümeti bazı medya şirketlerini herhangi bir yargı kararı

²⁶ Komiser'in 28 Ekim 2015'te Facebook sayfasında yayımlanan beyanatu.

²⁷ Bkz. Komiser'in 14 Nisan 2016'da yayımlanan [basın bildirisini](#).

olmadan kapatmıştır. Komiser bunların tamamıyla yürütmenin kararları olduğunu, bu kararların alınmasına yargının hiçbir şekilde dahil olmadığını, herhangi bir mahkeme tarafından da yargı denetimine tabi tutulmadıklarını not düşer. Komiser, 23 Ocak 2017 tarihli bir kanun hükmünde kararname ile, bu kapatmalara karşı olanlar da dahil olmak üzere iç hukukta başvuru yollarının yeniden açılmasından memnuniyet duyar. Bu, her ne kadar etkili bir hukuk yolu hakkının olmamasından kaynaklanan ikincil bir insan hakkı ihlaline yönelik bir çare olsa da, söz konusu kapatmaların, her şeyden önce, güdülen amaçlarla orantısız, insan hakları ve hukuk devleti temel ilkelerine aykırı oldukları ve ayrıca geri dönülemez sonuçlar yarattıkları gerçeğini değiştirmemektedir. İlgili şirketler ve terör örgütleri arasında bulunduğu varsayılan bağlantıları ortaya koyan herhangi bir kanıt, kamuoyuna veya bu şirketlere gösterilmeden bu kararlar alınmıştır.

40. Şirketler, kararnamelerle, ki bunların bazıları yürürlükten kaldırılmıştır, ve sair idari kararlarla kapatıldığından durum son derece karışık olmakla birlikte, Komiser'in önündeki rakamlara göre 11 Ocak 2017 itibarıyla toplam 158 medya şirketi kapatılmış durumdadır. Bu rakam, 45 gazeteyi, 60 televizyon ve radyo istasyonunu, 19 süreli yayını, 29 yayınevini ve 5 basın ajansını kapsamaktadır.
41. Komiser'e göre ne darbe girişimi, ne Türkiye'nin karşı karşıya olduğu diğer terör tehlikeleri alınan bu tedbirleri mazur gösteremez. Bu tedbirler Komiser'in tecrübesine göre medya özgürlüğünün eşi benzeri olmayan bir ihlalini sergilemekle kalmamakta, aynı zamanda hukukun üstünlüğünün ve hukuk güvencesinin açıkça inkarı anlamına gelmektedir. Çok sayıda insan hakkını tehlikeye atmasına rağmen bunlar, Türkiye'de uygulanan olağanüstü halin aşırılıklarının ve müsaade ettiği keyfiliğin en göze batan örneklerindedir. Komiser, olağanüstü hale dair memorandumunda yaptığı çağrılara rağmen 4 Ocak 2017'de Türk yetkililerin hiçbir değişiklik yapmadan olağanüstü hali üç ay daha uzatmaya karar verdiklerini görmekten üzüntü duymuştur.
42. Komiser'in görüşüne göre, yukarıda bahsedilen önlemler, olağanüstü hal tedbirlerinden önce zaten son derece zayıf bir duruma düşmüş olan Türkiye'deki medya özgürlüğüne ağır bir darbe vurmuş; sonuçta, medya özgürlüğünün özünün inkar edildiği bir hale gelmiştir.

II. İfade özgürlüğünü kısıtlayan yargı tacizi

43. Yukarıda belirtildiği gibi Türkiye'de hukuki çerçeve, AİHM'e yapılacak daha fazla başvurunun önüne geçmek için Türk mevzuatını değiştirme doğrultusunda yapılmış sınırlı girişimlere rağmen, AİHS'e sayısız aykırılıklar barındırmaya devam etmektedir. Komiser'in selefinin yukarıda sözü edilen raporu, Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'nun doğrudan doğruya AİHS 10. maddesinin ihlaline yol açan hükümlerinin uzun bir listesini içerir.
44. Bu hükümlerin büyük çoğunluğu bir şekilde hala yürürlüktedir. Komiser, bilhassa, Venedik Komisyonu'nun Türk Ceza Kanunu'nun 216. (kin ve düşmanlığa tahrik, halkın bir kesimini veya benimsediği dini değerleri aşağılama), 220 §6 (örgüte üye olmamakla birlikte suç örgütü adına suç işleme) ve 220 §7 (örgüte üye olmamakla birlikte suç örgütüne yardım ve yataklık etme), 299 (Cumhurbaşkanına hakaret), 301 (Türklüğü veya devleti aşağılama) ve 314. (silahlı örgüt kurma, yönetme veya örgüte üye olma) maddeleri hakkındaki Mart 2016 tarihli görüşünü dikkate alır. Venedik Komisyonu, yapılan değişikliklerle veya Yargıtay içtihatlarıyla bu maddelerin uygulanmasını sınırlandırma çabalarını kabul etmekle beraber şu sonuca varmıştır: "Kaydedilen ilerleme açıkça yetersizdir. İşbu görüşe konu bütün hükümler, aşırı yaptırımlar getirmektedir ve AİHS ile, bilhassa 10. maddesi ve altındaki içtihat ile, ayrıca Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICCPR) 19. madde ile korunan tutum ve davranışları cezalandıracak şekilde çok geniş uygulanmaktadır".²⁸

Türk yargı içtihadında geriye gidiş

45. Gerçekten, Türk Ceza Kanunu ile Terörle Mücadele Kanunu'nun çeşitli hükümleri Türkiye'de ifade özgürlüğünün en ciddi ihlallerinin çoğunu üretmeye devam etmektedir. Bununla birlikte, Komiser'e göre, Türk hukukunun uluslararası standartlara uygunluğuna gelince bu yasaların Türk savcı ve mahkemelerince yorumlanma ve uygulanma biçimi, en az bunun kadar önemli, hatta daha ciddi bir meseledir. Yukarıda bahsi geçen 2011 raporunda Komiser'in selefi, bu iki kanunda yapılmış olan önemli değişikliklere rağmen ihlallerin devam ettiğini, bunun başlıca nedeninin değişiklik yapılan metinlerdeki hükümlerin içeriklerini korumaları ve genel hukuki

²⁸ Venedik Komisyonu, Türk Ceza Kanunu'nun 216., 299., 301. ve 314. maddeleri hakkında [Görüş No. 831/2015](#), paragraf 123.

yaklaşımın büyük oranda aynı kalması olduğunu tespit etmişti. 2011 sonrası yapılan değişikliklerin çoğu için de bu tespit geçerlidir.

46. Komiser'in sefeli, ifade özgürlüğüne dair yukarıda bahsi geçen raporunda ve ayrıca yargı sistemi hakkındaki sonraki raporunda, yargının bağımsızlığının ve hukuk kültürünün kritik önemini vurgulamış, diğerlerinin yanı sıra şunlar gibi birçok soruna parmak basmıştı: savcıların açıkça ifade özgürlüğü kapsamına giren konularda dava açmaktan kaçınmaları, yargılama süresince tutuklama tedbirine çok fazla başvurulması, mahkemelerin tutuklama kararlarında yer alan ve ayrı bir caydırıcı etkiye sahip olan sorunlu gerekçeleri, başta suç örgütüne üyelik ispat edilmemişken sadece bir beyanın o örgütün amaç ve talimatlarıyla örtüşüyor sayıldığı davalar olmak üzere ifade özgürlüğü ve terör suçları ile suç örgütlerine ilişkin suçlar arasında doğru bir denge kurulamaması²⁹. Mevzuatta değişiklik yapıldıktan sonra, kimi zaman Ceza Kanunu veya Terörle Mücadele Kanunu'nun başka hükümlerine dayanılarak, benzer eylem ve beyanlar için yargılamaların devam ettiği gözlemlenebilmektedir.
47. Hukuk kültürünün Türkiye'de oynadığı kritik role dair Komiser'in kanaatini güçlendiren bir başka unsur, Türk Anayasa Mahkemesi kararlarının ayrıca yüksek mahkemeler ile ilk derece mahkemelerin bazı kararlarının Türk hakimlerin mevcut ceza kanunu hükümlerini AİHS ve AİHM içtihadına uygun biçimde uygulayabildikleri örnekler de barındırmasıdır. Sanıkların beyanlarının Anayasa'da güvence altına alınan ifade özgürlüğü hakkı tarafından korunduğu değerlendirilmesiyle, kimi zaman kararlarının gerekçelerinde açıkça AİHS'e referans vererek, beraat kararları verilebilmiştir.
48. Bu olumlu gelişmeye birçok faktör katkı sağlamıştır. Bunlardan biri, AİHM içtihadı bilgisi ve içtihadı yapılan atıfların HSYK tarafından hakimlerin performans değerlendirme kriterleri arasına alınmasıdır. Her durumda Komiser, bunun, yasal çerçevede bulunan ve yukarıda detaylandırılan tartışmasız çok ciddi sorunları Türk mahkemelerinin gidermesine izin verebilecek, bu sayede ifade özgürlüğü ihlallerini önleyecek yeterli takdir yetkisi olduğunu gösterdiğini düşünmektedir.
49. Bununla birlikte, ilerleme büyük oranda durmuş ve tersine dönmüştür; bu, 2014 ve 2015'de giderek aşikar hale gelen bir eğilim olmuştur. Bu açıdan çok önemli bir gelişmenin, 17 Aralık 2013'te başlatılan yolsuzluk soruşturmalarının ardından o zamanki adıyla "paralel devlete" karşı yürütülen operasyon olduğu görülmektedir. Anayasa Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu (HSYK) etkileyen ve bu soruşturmalar sonrası aceleyle kabul edilen birçok değişikliği engellemiş olsa da; hükümetin üzerinde zaten büyük güç sahibi olduğu HSYK, bu tarihten sonra, çok sayıda yargı mensubunun zorunlu tayini, soruşturulmaları, işten el çektirme ve haklarında verilen ihraç kararları vasıtasıyla yargıya çok daha aktif bir şekilde müdahale etmiştir.
50. Bu tedbirler görünürde yargıdaki Gülen ağını hedeflese de, Komiser birçok muhatabından, bu tedbirlerin yargıda genel bir endişe ve korku atmosferi yarattığını; bu şekilde devlet odaklı tutumları arttırdığını veya yeniden canlandırdığını; örneğin, ifade özgürlüğünü destekleyen tartışmalı kararlar almak suretiyle dikkat çekmek istememe gibi eğilimler yarattığını duymuştur. Genel anlamda, yargı mensupları önceki devlet merkezci yaklaşımlarına geri dönmüş görünmektedir. Bu, Komiser'in önceki raporlarında da belirtildiği üzere, savcılarının ve mahkemelerin karşı görüş ve hükümetin eleştirilmesini devletin bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılamalarıyla, kendi esas görevlerini ise bireylerin insan haklarını, hukuk devletini ve demokrasiyi savunma değil, devletin menfaatlerini koruma olarak görmeleriyle sonuçlanmaktadır. Bu vaziyet, Türk yargısının siyasi iklimden fazlasıyla etkilendiği ve bağımsızlık ile tarafsızlığına yönelik bu süreçte şiddetlenen baskılara göre davrandığı genel kanaatini güçlendirmiş görünmektedir. Komiser, olağanüstü halden sonra bu baskıların ciddi anlamda ağırlaştığını ayrıca not eder.³⁰
51. Son yıllarda, ifade özgürlüğünü kullanan ve beyanlarının açıkça AİHS 10. maddesi koruması altında olduğu düşünülmesi gereken kişilere karşı açılan davalar sadece devam etmemiş; tersine artmıştır. Bu durum, Ceza Kanunu'nun ilgili hükümlerine dayanan davalardaki ve tutuklama taleplerindeki genel artış bağlamında değerlendirilmelidir. Savcılarının 216, 220 (6. Ve 7. fıkralar), 301 ve 314. maddeler uyarınca tutuklama taleplerine ilişkin olarak Türkiye

²⁹ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg, 10-14 Ekim 2011 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, Yeniden ele alınan: Türkiye'de adalet sistemi ve insan haklarının korunması, [CommDH\(2012\)2](#).

³⁰ Türkiye'de Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlerin İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, Nils Muižnieks, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, [CommDH\(2016\)35](#), 7 Ekim 2016, paragraflar 23 ve 29.

Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı'nın verdiği resmi rakamlar, 2013 yılındaki 1 698 talepten 2015 yılındaki 6 547 talebe üç katı aşan bir artış ortaya koymaktadır. Aynı dönem için, mahkemelerin verdiği tutuklama kararlarının sayısı neredeyse dört kat artmıştır (1 099'dan 3 732'ye).

52. İfade özgürlüğünü ilgilendiren yargılamalara karşı hükümetin tutumundaki değişiklik resmi rakamlardan da anlaşılmaktadır ve yargının sertleşen tutumuna verilen bir destek olarak görülebilir. 299. (Cumhurbaşkanına hakaret) ve 301. (Türklüğü ve devleti aşağılama) maddelerine yönelik olarak dava açılması Adalet Bakanlığı'ndan izin gerektirmektedir; 301. maddeyle ilgili bu izin 2013'te 43 iken bu rakam 2015 için 153, ve 2016'nın sadece ilk dört ayı için 100'dür. 299. maddeye gelince, 2013'te 85 dosya için dava izni verilmişken, 2015'te bakanlığın verdiği 1 540 izne (toplam 2 476 talep için) çıkmaktadır; yani 2013'tekilerin 18 katından fazla. Yalnızca 1 Ocak ile 30 Nisan 2016 arasında, 2 445 dava talebine ilişkin olarak ayrıca 915 izin verilmiştir.
53. Yetkililer 301. maddeye ilişkin artışı Güneydoğuda ve büyük şehirlerde yaşanan terör olaylarıyla açıklamıştır. Cumhurbaşkanına hakarete gelince, yetkililer dava açılması taleplerindeki artışın "Cumhurbaşkanının diğer yıllardan farklı olarak seçimle işbaşına gelmesi nedeniyle siyasi görüş ayrılıklarının kendisine karşı bu tür eylemleri artırmış olmasına" bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yetkililere göre, "önemli sayıda dosyada ise kendisi ve ailesi hakkında ancak alt tabaka insanların kullanabileceği bir dille sövme eylemleri gerçekleştirildiği gözlenmiştir".³¹

Hakaret

54. Bir yıldan dört yıla hapis cezası getiren 299. maddeye ilişkin olarak Komiser, Nisan'daki ziyaretinden sonra benzer hükümlerin uygulamasının "cumhurbaşkanına hakaretin hala ayrı bir suç sayıldığı devletler de dahil olmak üzere diğer 46 Avrupa Konseyi üye devletinde" eşi benzeri olmadığını vurgulamıştır.³² Bu maddenin kullanımının, Cumhurbaşkanına ve bu vesileyle onun desteklediği her tür politikanın her tür eleştirisinin bastırılması için bir araç haline gelmiş olduğu ve fark gözetmeksizin, emsali olmayan bir seviyede herkese karşı, başta gazetecilere, karikatüristlere, akademisyenlere, ünlülere, öğrencilere ve bazıları reşit dahi olmayan öğrencilere yöneldiği görülmektedir. Dava konusu eylemler birçok halde yeniden "post" veya "retweet" edilenler de dahil, sosyal medya vasıtasıyla paylaşılan ifadeleri içermektedir. Haziran 2016 itibarıyla 18 kişinin bu suçtan ötürü hapis hanesinde olduğu görülmüştür.
55. Komiser, bilhassa AİHM'in devlet başkanlarına yalnızca görevleri veya statüleri gereği onları eleştiren koruyan bir imtiyaz veya özel koruma sağlanmasının modern pratikler ve siyasi anlayışlarla bağdaştırılamayacağı tespitine dayanarak bu hükmün uygulamasının AİHS'e temelden aykırı olduğu ve yargı tacizine vardığı kanaatindedir.³³ Komiser, Venedik Komisyonu'nun 10. maddenin açık ihlallerine karşı tek çarenin 299. maddenin yürürlükten kaldırılması olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Komiser'e göre, Cumhurbaşkanı'nın 15 Temmuz darbe girişimi sonrası bu maddeye dayanılarak açılan davaları bir defaya mahsus bir jest olarak geri çekeceği doğrultusundaki açıklaması, bu hükmün Türkiye'de yaratmaya devam ettiği son derece ağır caydırıcı etki bakımından önem taşımamaktadır. Bu nedenle, Komiser, Türk Anayasa Mahkemesi'nin Aralık 2016'da Türk Ceza Kanunu'nun 299. maddesini, ifade özgürlüğü hakkının özüne dokunmadığı gerekçesiyle anayasaya uygun bulmasını üzüntüyle karşılar.³⁴
56. Hakaret suçuna başvurulması Türkiye'de çok daha genel bir meseledir: hakaret yüksek para cezaları ve 3 aydan 2 yıla kadar hapis cezaları gerektiren ve kamu görevlilerine karşı işlendiği takdirde ağırlaşan bir suç olmaya devam etmektedir (Türk Ceza Kanunu, madde 125). Komiser tarafından önceden ifade edildiği gibi, "hakaret bir suç sayıldığı ve gazeteciler orantısız yaptırım ve cezalarla tehdit edilebildiği müddetçe, caydırıcı etki ifade özgürlüğünün kullanımını sınırlandırma riski taşır. Bu durum sadece medyayı boğmaz, son tahlilde vatandaşları bilgi alma hakkından mahrum bırakır, böylece demokrasinin sağlıklı işleyişini

³¹ Adalet Bakanlığı'nın Komiserlik Ofisi'ne gönderdiği 8 Haziran 2016 tarihli resmi bilgi.

³² Bkz. Komiser'in 14 Nisan 2016'da yayımlanan [basın bildirisi](#).

³³ *Artun ve Güvener/Türkiye*, 26 Haziran 2007, paragraf 31.

³⁴ Türk Anayasa Mahkemesi, 2016/186, 14 Aralık 2016.

olumsuz etkiler”³⁵. Türkiye’de ceza hükümleri araştırmacı gazetecilere olumsuz sinyaller göndermekte, eleştiriye ve hicveden görüşlerin dile getirilmesine engel olmaktadır.

57. Buna, yetkililere hakareten hukuk mahkemelerinde açılan muazzam sayıda dava eşlik etmektedir. Örneğin, Ankara Belediye Başkanı Twitter’da, kendisini tenkit edenlere karşı 3 000 hakaret davası açmış olmakla övünmüştür. Bu uç bir örnek olsa bile, diğer birçok yetkili, hakarete ilişkin hükümlerin Türkiye’deki uygulaması AİHS’e aykırı bulunmuş olmasına rağmen en başta gazetecilere ve meclis üyesi olanlar da dahil muhalif siyasetçilere karşı hakaret ve tazminat davaları açmıştır.³⁶
58. 299. maddenin ve hakarete ilişkin hükümlerin uygulaması, Türk yetkililerin ve yargısının siyasi makam sahiplerine eleştiriye karşı artan hoşgörüsüzlüğünün bir belirtisidir. Ancak bu, Türk toplumunun her kesimini etkileyen, kamuoyu önündeki tartışmaları engelleyen, demokratik müzakerenin alanını daraltan ve böylece ülkede kutuplaşmayı artıran yargı tacizinin meydana getirdiği belirgin caydırıcı etkinin yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır.

Meclisteki tartışma alanını sınırlandırmak üzere yargı tacizine başvurulması

59. Eleştirel gazeteciler bu durumun en göz önünde bulunan mağdurları olsa da (bkz. aşağıya), birçok diğer kesim ve grup da doğrudan hedef alınmıştır. Bu vaziyetin özellikle rahatsız eden bir tezahürü milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasıdır. Venedik Komisyonu’nun *ad hoc*, “tek vuruşluk” ve “*ad homines*” (kişilere özel) bir adım olarak nitelediği bir hamle ve ayrıca anayasa değiştirme usulünün kötüye kullanılmasıyla,³⁷ hakkında fezleke bulunan 139 meclis üyesinin yasama dokunulmazlığı meclis çoğunluğunca kaldırılmıştır. Bu adımın en endişe verici yönlerinden biri, soruşturma konusu eylemlerin çoğunluğunun, örneğin Cumhurbaşkanıya veya diğer kamu görevlilerine hakaret, terör propagandası veya kin ve düşmanlığa tahrik gibi suçlamalar çerçevesinde bu milletvekillerinin verdiği beyanatlardan kaynaklı olmasıdır. Anayasa değişikliğinin gerekçe bölümünde amacın, diğerlerinin yanı sıra, “bazı milletvekillerinin teröre manevi ve moral destek manasındaki açıklamalarının” yarattığı infiale karşılık vermek olduğu belirtilmektedir. Venedik Komisyonu’nun altını çizdiği gibi, özellikle bir muhalefet partisinin, HDP’nin, neredeyse bütün milletvekilleri bu değişiklikten etkilenmiştir. Bu adımın sonucunda, muhalefetteki çok sayıda milletvekiline karşı yargılamalar devam etmektedir. HDP’nin eş başkanları dahil birçok üyesi, Kasım 2016’da gözaltına alınmıştır. Türk yetkililer bunun sebebinin milletvekillerinin savcı önünde ifade verme çağrılarını reddetmeleri olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla beraber, zorla ifade verdirdikten sonra bile, 11 milletvekili hala tutukludur ve bu kritik noktada meclisteki vekillik görevlerini ifa edememektedirler.
60. AİHM “ifade özgürlüğü herkes için önemli olsa da, halkın seçilmiş temsilcisi için özellikle böyledir. O seçmenlerini temsil eder, onları meşgul eden meselelere dikkat çeker ve onların menfaatlerini savunur. Dolayısıyla, muhalefetteki bir parlamento mensubunun ifade özgürlüğüne yapılan müdahaleler [...], Mahkeme tarafından en sıkı denetimi gerektirir” noktasında bir tereddüt bırakmamıştır.³⁸ Komiser ayrıca, esasen üyelerinin 10. maddenin teminatı altındaki ifadeleri nedeniyle haksız yere kapatılmış olan HDP’nin önceli siyasi parti DTP hakkındaki AİHM kararını hatırlatır.³⁹ Komiser, bilhassa, söz konusu ifadelerin, bugün dokunulmazlıkların kaldırılmasının gerekçesi olarak kullanılan beyanlarla çok benzer olduğunu not düşer.
61. Komiser yetkililerin dikkatini özellikle Mahkeme’nin vardığı sonuca çeker. Buna göre, sadece DTP’nin savunduğu ilkelerle PKK’nın savundukları arasında paralellikler olması, partinin politikalarını hayata geçirmek için güç kullanımını onayladığı hükmüne varmak için yeterli değildir. Eğer yalnızca bu ilkelerin savunucusu olarak bir siyasi grubun terörü desteklediği düşünülüyorsa, bu, ilgili mevzuları demokratik bir tartışma ortamı içinde ele alma imkanını azaltacak ve silahlı hareketlerin söz konusu ilkelerin savunulmasını tekelleri altına almalarına

³⁵ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks, BM düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının korunması ve geliştirilmesi için Özel Raportörü Frank La Rue, ve AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi Dunja Mijatović, [Ortak Açıklama](#) İtalya’da Hakaret: Değiştirilecek Kanun Taslağı.

³⁶ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg, 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, Yeniden ele alınan: Türkiye’de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü, [CommDH\(2011\)25](#), paragraflar 56-57.

³⁷ Bkz. Venedik Komisyonu, Anayasa’nın 83. maddesinin ikinci paragrafının (meclis dokunulmazlığı) askıya alınması hakkında Görüşü No. 858/2016, [CDL-AD\(2016\)027](#), 14 Ekim 2016.

³⁸ *Castells/İspanya*, 23 Nisan 1992, paragraf 42.

³⁹ *DTP/Türkiye*, 12 Ocak 2016.

yol açacaktır.⁴⁰ Komiser, bugünkü iklimde, milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılmasının ve akabinde milletvekillerinin gözaltına alınmalarının ve tutuklanmalarının sadece milyonlarca seçmeni oy haklarından mahrum etmediği, aynı zamanda bütün Türk halkına had safhada tehlikeli ve korkutucu bir mesaj gönderdiği ve insan haklarına ilişkin olan da dahil olmak üzere demokratik tartışma alanını çok ciddi bir biçimde daralttığı görüşündedir.

Akademik özgürlüklerin kısıtlanması

62. Yetkililerin sertleşen tutumları neticesinde Türkiye’de ifade özgürlüğünün çok hızlı gerilediği bir başka alan da akademik özgürlüklerdir. Bu açıdan en bilinen vakıa, Ocak 2016’da hükümetin Türkiye’nin Güneydoğusunda sokağa çıkma yasakları ve terörle mücadele operasyonları bağlamındaki eylemlerini kınayan, şiddetin sona erdirilmesi ile müzakerelerin yeniden başlatılması çağrısı yapan bir metne Türkiye’deki akademisyenlerden 20 Ocak 2016 itibarıyla 2 212 imza toplamış olan “Barış için akademisyenler” imza kampanyasına gösterilen çok sert tepkiydi. Nisan ziyareti sonrasında olduğu gibi, özellikle sokağa çıkma yasakları ve terörle mücadele operasyonları sırasında Komiser’e göre hakikaten işlenmiş olan çok sayıda insan hakkı ihaline bakarak⁴¹ Komiser, bu bildiriye⁴² açıkça ifade özgürlüğünün sınırları içinde kalan bir bildiri, arkasında yatan endişeleri ise meşru ve kamuyu ilgilendiren endişeler olarak değerlendirdiğini yineler.
63. Bununla birlikte, Türk yetkililer ve bilhassa Cumhurbaşkanı, imzacıları “sözde akademisyenler” olarak yaftalayarak ve ilgili makamları sorumluluklarının gereklerini yerine getirmeye davet ederek bu girişimi hedef almıştır. Hükümet üyeleri, hükümet yanlısı basın ve ayrıca yargı tarafından akademisyenler hedef haline getirilmiş; henüz 18 Ocak 2016’da, binden fazla akademisyene karşı Terörle Mücadele Kanunu madde 7Ş2 ve sonradan ayrıca Türk Ceza Kanunu 301. maddeleri uyarınca ceza soruşturmaları başlatılmıştır. Dört akademisyen gözaltına alınıp tutuklanmış ancak sonradan serbest bırakılmıştır. Aktarılanlara göre, üniversiteler de akademisyenlere karşı disiplin soruşturması yapılması ve yaptırımlar uygulanması için hükümet ve Yüksek Öğretim Kurumu’nun (YÖK) yoğun baskısı altında kalmıştır. Grup tarafından verilen rakamlara göre, Eylül 2016 itibarıyla, 511 imzacı disiplin soruşturmasına uğramış, 93 akademisyen işten atılmış, 15’i istifaya zorlanmış, 85’i işten el çektilmiş, 41’i polis nezaretine alınmış ve yüzlercesi ifade vermeye çağırılmıştı.
64. 15 Temmuz başarısız darbe girişimi sonrası dönemde de, akademik özgürlüklere ağır bir darbe vurulmuştur: 4 500’e yakın akademisyen, hukuk güvencesi ve yolu olmadan kanun hükmünde kararnamelere ek listelerle işten atılmıştır. Türkiye’de bütün dekanlar gerekli usuller takip edilmeden görevden alınmış, bazıları sonradan tekrar atanmış, akademisyenler izin almadıkça yurtdışına seyahat özgürlüklerinden otomatik olarak mahrum bırakılmıştır. Üniversitelerin özerkliği ciddi anlamda sekteye uğramış, üniversitelerde seçimler kaldırılmış, yerine Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atama getirilmiştir. Komiser, bütün bu gelişmelerin ifade özgürlüğünün bir başka ana direğine, AİHM⁴³ ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin de altını çizdiği gibi “ifade ve eylem özgürlüğünü, bilgi yayma özgürlüğünü ve bilimsel araştırma yapma, ilmi ve gerçeği sınırlama olmaksızın paylaşma özgürlüğünü teminat altına alması gereken”⁴⁴ akademik özgürlüğe yönelik ağır bir saldırı olduğu kanaatinde dir.

Diğer gruplara yargı tacizinin genelleşmesi

65. Bu değerlendirmeler ortaya koymaktadır ki, yargı tacizi artık yalnızca medya ve gazeteciliği değil Türk toplumunun bütün kesimlerini, politikacıları, akademisyenleri, STK’ları, insan hakları savunucularını ve sosyal medya mecraları dahil olmak üzere kamusal planda kendini ifade eden sıradan vatandaşları hedef almaktadır. Diğer gazeteciler, aktivistler, sanatçılar ve entelektüellerle birlikte bir dayanışma kampanyası çerçevesinde günlük *Özgür Gündem* gazetesinin (olağanüstü hal sırasında sonradan kapatılmıştır) sembolik olarak ortak (nöbetçi) genel yayın yönetmenliğini yapmış olan Şebnem Korur Fincancı gibi ünlü insan hakları savunucularının, aynı gazetenin yayın danışma kurulunda görev almış olan romancı Aslı

⁴⁰ *Ibid.*, paragraf 79.

⁴¹ Türkiye’nin Güneydoğu Bölgesindeki Terörle Mücadele Operasyonlarının İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, Nils Muižnieks, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, [CommDH\(2016\)39](#), 2 Aralık 2016.

⁴² Bildirinin metni Barış için Akademisyenler internet sayfasında bulunmaktadır: <https://barisicinakademisyenler.net/node/63>

⁴³ *Sorguç/Türkiye*, 23 Haziran 2009, paragraf 35.

⁴⁴ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliğine İlişkin Tavsiye Kararı, [Recommendation 1762 \(2006\)](#), 30 Haziran 2006, paragraf 4. Türkiye’de demokratik kurumların işleyişi, [Resolution 2121 \(2016\)](#), 22 Haziran 2016, paragraflar 20-29.

Erdoğan veya dil bilimci Necmiye Alpay gibi kişilerin gözaltına alınmaları ve gereklilik arz etmediği aşıkâr olan tutuklanmaları yerinde örnekler olacaktır. Bir başka örnek, İçişleri Bakanlığının 24 Aralık 2016'da geçen altı ay içinde sosyal medya kullanıcılarına karşı 3 710 davanın açıldığını ilan etmesidir (bkz. aşağıda internete ilişkin bölüm).⁴⁵

66. Kamusal tartışmayı engellemek için yargının sınırlarını aştığı bir diğer örnek, açıkça kamuoyunu ilgilendiren olaylara sık sık getirilen yayın yasaklarıdır. Komiser, 15 Ekim 2015'te, 107 kişinin ölümüne ve 500'den fazlasının yaralanmasına sebep olan 10 Ekim Ankara terör saldırısı hakkında böyle bir yasak getirilmesine tepki göstermiştir: bu olayda, savcının talebi üzerine yetkili sulh ceza hakimi, "soruşturma dosyası kapsamı" hakkında "haber, röportaj, eleştiri" gibi her tür yayın için basın, radyo, televizyon, sosyal medya ve internet medyasını kapsayan bütün medya organlarında mutlak bir yasak ilan etmiş; bunu belirli bir neden göstermeden, adli soruşturmanın selameti, ayrıca milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve bölünmez bütünlük ile gerekçelendirmiştir. Bu tip kararların hepsinde benzer muğlak ve basmakalıp ifadeler kullanılmaktadır.
67. Komiser'in vurguladığı gibi, böyle yasaklar getirirken, hakimler, kamunun bilhassa kriz zamanlarında kritik öneme haiz bilgi alma meşru ihtiyacını, ilgili Avrupa Konseyi standartlarına tamamen aykırı biçimde tartmamalıdır.⁴⁶ Komiser, bu kategorik yasakların Türk yargısının önemli olaylara karşı verdiği başlıca cevap haline geldiğini gözlemlemektedir. Bu yasakların uygulandığı onlarca hadise hakkında kendisi bilgi sahibidir; yolsuzluk soruşturmalarından sayısız terör saldırısına, *Ensar Vakfı* hakkında çocuk istismarı skandalı veya çok sayıda öğrencinin ihmal nedeniyle hayatını kaybettiği bir yangın vakasında olduğu gibi. Komiser, kamunun savcılar önündeki soruşturma dosyalarının içeriğini ve kapsamını bilmeleri beklenemeyeceğinden, bu yasakların uygulamada, sadece medya için değil herkes için, açık uçlu ve torba nitelikte gizlilik kararlarına dönüştüğünü; büyük önem arz eden olaylara ilişkin kamuoyu önündeki bütün tartışmaları engellemeye yönelik kabul edilemez bir girişim olduğunu ve AİHS 10. maddesinde ifade edildiği üzere, sadece bilgi yayma değil aynı zamanda bilgi alma hakkının da ihlalini teşkil ettiğini düşünmektedir.
68. Böylece, yargının, uzun yıllardır devam eden, 10. maddenin koruması dışında kalıp kalmadıklarını belirlemek için beyanları tam bir bağlamsal incelemeye tabi tutmamasından kaynaklanan sorunlu yaklaşımları, önceye nazaran toplumun çok daha geniş kesimlerini etkilemekte ve toplumun tamamı için çok daha kuvvetli bir caydırıcı etki yaratmaktadır. Özellikle, gazetecilerle ilgili olarak aşağıda ayrıntılarıyla incelenecek olan tutuklama tedbiri (bkz. aşağıda ilgili bölüm); AİHM standartlarından ayrılan kusurlu gerekçelerle, yaygın bir şekilde kullanılmaya devam etmekte ve bu caydırıcı etkinin kritik bir bileşeni olmayı sürdürmektedir.

Sulh ceza hakimliklerinin rolü

69. Yargı tacizinin Türkiye'deki çeşitli tezahür biçimlerinin bu kısa özetinden anlaşıldığı gibi, Haziran 2014'te kurulan sulh ceza hakimleri (veya hakimlikleri), tutuklamaların, yayın yasaklarının, medya şirketlerinin devralınması için kayyum atamasının veya internette erişim engellemelerinin de dahil olduğu kimi en sorunlu kararların tam ortasında bulunmaktadır. Bu mercilerin, ilgili AİHM standartlarının bilgisini ve deneyimini merkeze oturtarak ceza yargılamalarında insan haklarının korunmasını geliştirecekleri beklenmekteydi. Nisan ziyaretinden sonra Komiser'in altını çizdiği üzere sonuç bunun tam tersi olmuş görünmektedir. İfade özgürlüğü hakkının en bariz ihlallerinin ekseriyetinin kaynağında, bu hakimlerin kararları bulunmaktadır.
70. Bu gelişmenin başlıca nedenlerinden bir tanesi, sulh ceza hakimlikleri sisteminin kapalı devre olarak çalışmasıdır, zira bir sulh ceza hakiminin kararına karşı başvuru ancak bir başka sulh ceza hakimine yapılabilmektedir. Adalet Bakanlığının Haziran 2016'da Komiser'e verdiği rakamlara göre, 2015'te tutukluluk kararlarına yapılan itirazların % 21.5'i kabul edilmiştir; ancak bu rakam savcılar tutuklama taleplerinin reddine ilişkin yaptıkları itirazları da kapsar görünmektedir. Bu durum, sulh ceza hakimlerine, Anayasa Mahkemesi dahil Türk

⁴⁵ Bkz. İçişleri Bakanlığının 24 Aralık 2016 tarihli basın açıklaması: <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi24122016> (son erişim tarihi 12 Ocak 2017)

⁴⁶ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, kriz zamanlarında ifade ve bilgi verme-alma özgürlüğünün korunması hakkında [Kılavuz İlkeler](#), 26 Eylül 2007.

mahkemelerinin içtihatlarındaki 10. madde standartlarını daha fazla nazara alan olumlu gelişmeleri yok sayma veya onlara direnme olanağı sağlamış görünmektedir.

71. Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı Türkiye’de son yıllarda genel olarak esaslı bir probleme dönüşmüş ve başarısız darbe girişiminden bu yana ciddi biçimde gerilemiştir. Öte yandan, Komiser’in incelediği sulh ceza hakimlerinin bazı tutuklama kararları (bkz. aşağıda gazetecilerin korunması ve güvenliği), kusurlu gerekçelerinin ve 10. madde standartlarının yok sayılmasının teşhiri bakımından ön plana çıkmaktadır. Komiser, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin talebi üzerine Venedik Komisyonu’nun, şu anda “sulh ceza hakimliklerinin görevleri, yetkileri ve işleyişi” hakkında genel bir değerlendirme yaptığını bilmektedir, lakin yukarıda tasvir edilen uygulamalar ışığında Komiser’in kendi değerlendirmesi, bunların Türkiye’de ifade özgürlüğüne saygı üzerindeki somut etkisinin negatif olduğu yönündedir.

III. Gazetecilerin korunması ve güvenliği

72. Komiser, gazeteciliğin korunması ve gazeteciler ile diğer medya mensuplarının güvenliği hakkında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin üye devletlere tavsiye kararını hatırlatır.⁴⁷ Burada, üye devletlerin, gazetecilerin ve diğer medya mensuplarının kamusal tartışmalara etkili surette ve korkmadan katkıda bulunmasına imkan veren, kamunun bilgiye erişimini, mahremiyet ve verilerin korunmasını, haberleşmenin gizliliğini ve güvenliğini ve gazetecilik kaynaklarının ve hukuksuzlukları ifşa edenlerin (whistle-blower) korunmasını teminat altına alan kapsamlı bir yasal mevzuat yürürlüğe koyması gerektiği vurgulanmaktadır. Diğer bir deyişle, devletlerin sadece gazetecilerin kamusal tartışmaya katılma kabiliyetine müdahale etmeme negatif yükümlülüğü değil, aynı zamanda onların tehditlere, saldırılara, suistimale, devlet veya devlet dışı aktörlerce tacize ayrıca hukuki, siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik kriz ve kemer sıkma zamanlarında daha da artabilecek ekonomik baskılara karşı emin ve güvende olmalarını sağlamak için buna elverişli veya imkan sağlayan bir çevre yaratma pozitif yükümlülüğü de bulunmaktadır.
73. Komiser, Avrupa Konseyi standartlarına aykırı bir şekilde Türkiye’de gazetecilerin yargı tacizinin ve diğer şiddet ve sindirme şekillerinin asıl yükünü taşımaya devam ettiklerini gözlemler. Avrupa Konseyi’nin Gazeteciliğin Korunması ve Gazetecilerin Güvenliği Platformu’nun göstergelerine göre, iş birliği yapılan organizasyonların 20 Ocak 2017’ye kadar kayıt altına alınan 250 uyarısının 86’sı Türkiye hakkındadır. Bu uyarıların % 63’ü, “fiziksel saldırı, cinayet, sindirme, gazetecileri hedef alan suçlarda cezasızlık ve bir demokraside beklenmesi gereken eleştiri seviyesine karşı devlet görevlilerini korumak için aşırı sert ceza yasalarının uygulanmasının da dahil olduğu en ağır ve tahripkar medya özgürlüğü ihlallerini” kapsayan en üst seviye alarm düzeyindedir.⁴⁸

Saldırı ve şiddet

74. İfade özgürlüğü ve medya özgürlüğü hakkında yukarıda bahsi geçen 2011 raporunda Komiser’in selefi, Türkiye’de gazetecilere ve insan hakları savunucularına yönelik çok sayıda sindirme, saldırı ve cinayet teşebbüsüyle ilgili endişelerini ifade etmişti. Özellikle AİHM’in Hrant Dink cinayeti ile ilgili kararını hatırlatarak, Türk makamlarını gazetecileri bu tip eylemlerden koruma ve bu tip eylemlere yönelik etkili soruşturmalar yürütme çabalarını arttırmaya davet etmişti.⁴⁹
75. 2013 raporunda Komiser, Gezi protestolarını haber yapan gazetecilere yönelik polis şiddetinden duyduğu derin endişeyi ifade etmişti.⁵⁰ Nisan 2016’da, gazeteci sendikaları ve dernekleri temsilcilerinin Komiser’e verdikleri bilgi, bu süreç içinde gazetecilerin maruz kaldığı sayısız şiddet eyleminin yargıya taşındığı ve fakat etkili soruşturma yürütülmediği ve bu eylemlerin faillerinin cezasız kaldığı yönündedir.

⁴⁷ 13 Nisan 2016’da kabul edilen Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin gazeteciliğin korunması, gazetecilerin ve diğer medya mensuplarının güvenliğine ilişkin tavsiye kararı [CM/Rec\(2016\)4](#).

⁴⁸ Bkz. Platformun internet sayfası: <https://www.coe.int/en/web/media-freedom/home>

⁴⁹ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg, 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, Yeniden ele alınan: Türkiye’de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü, [CommDH\(2011\)25](#), paragraf 90.

⁵⁰ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks, 1-5 Temmuz 2013 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, [CommDH\(2013\)24](#), 26 Kasım 2013, paragraf 104.

76. Daha yakın tarihli gelişmelerle ilgili olarak Komiser, Güneydoğuda sokağa çıkma yasaklarını ve terörle mücadele operasyonlarını haber yapmaya çalışan gazetecilere ve medya mensuplarına karşı güvenlik güçleri tarafından kasten şiddet uygulanması hakkında bildirilen çok sayıda vakiyi derin bir üzüntüyle not etmiş ve bu tipte birçok örneğe ilgili memorandumunda değinmiştir.⁵¹ Birçok benzer olay belgelenmiştir⁵² ancak Komiser'in bilgisi dahilinde, bu şekilde şiddet uygulayanların savcılar tarafından soruşturulduğu veya sorgulandığı bir olay yoktur.
77. Komiser, ayrıca, Eylül 2015'te, Cumhurbaşkanı'nın gazeteyi eleştirmesinin ve hükümet yanlısı gazetelerdeki karalama kampanyalarının ardından günlük *Hürriyet* gazetesinin merkezine eski bir AKP milletvekilinin de aralarında bulunduğu 200 kişi tarafından yapılan saldırıya, hayretler içinde kalarak tepki göstermiştir. Bu saldırıyla ilişkili 26 sanıkla ilgili dava devam etmekle birlikte, söz konusu milletvekili sanıklar arasında değildir. Bu olaydan kısa bir süre sonra, *Hürriyet* yazarı Ahmet Hakan, evinin yakınlarında dört adam tarafından saldırıya uğramış ve yaralanmıştı. Türk gazeteciler açısından derin bir caydırıcı etki yaratmış olan bir başka saldırı ise Mayıs 2016'da Can Dündar'a hain diye bağdırdıktan sonra iki kere ateş eden silahlı bir adamın Dündar'ı öldürmeye teşebbüs etmesiydi. Aralık 2016'da, milliyetçi parti MHP'ye yakın günlük *Yeni Çağ* gazetesi, 30 kişilik bir güruhun saldırısına uğramıştır.
78. Komiser'in muhataplarının çoğu bu saldırılar ile – yukarıda bahsi geçen üç olayda bizzat Cumhurbaşkanı olmak üzere – kamu görevlileri tarafından gazetecilerin kötü gösterilmesi, hükümet yanlısı gazetelerdeki zaman zaman nefret söylemine ve şiddete tahrike varan karalama kampanyaları arasında bariz bir ilişki olduğunu savunmuşlardır. Komiser, özellikle, kamuoyunu ilgilendiren ve doğru bilgi yayımladığı için gazetecileri teröristlerle, hainlerle, casuslarla bir tutan söylemleri kınar.

Caydırıcı etki yaratan tutuklamalar

79. Gazeteciler yukarıda tasvir edilen yargı tacizinin çeşitli şekillerinden en fazla etkilenenler arasında bulunmaktadır. Tutuklama bu tacizin aldığı en görünür ve caydırıcı biçimdir. Komiserlik Ofisi'nin çok çeşitli vesilelerle belirttiği gibi, tutukluluğun istisna olması ve gerekli olduğu hallerde ise buna dair açık bir hukuki gerekçe sunma ihtiyacı Türk yargısının uygulamasında yerleşmemiştir. Bu bağlamda büyük bir sorun, bilinen adıyla "katalog suçlar", Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer alan ceza yargılaması sırasında tutuklama kararı verilebilecek olan suçların listesidir. Birçok Türk hakim, tutuklamanın kalan diğer şartlarını dikkatlice incelemeyen, bunu asıl kriter olarak kullanmayı hala sürdürmektedir. AİHM içtihadı, Mahkeme'nin bu tutuklamaları AİHS'e açıkça aykırı bulduğu bu tip davalarla doludur ve bu kararlar hala yetkililer tarafından icra edilmeyi beklemektedir.
80. Temmuz 2014'de verilen ve bir suç örgütüne yardım ve yataklıkla suçlanan araştırmacı gazetecilerin tutukluluğunu ilgilendiren bir kararda,⁵³ AİHM, bu yaklaşımını, başvuruçunun yalnızca basmakalıp gerekçelerle tutulmasının AİHS 5. maddeye aykırı olduğunun altını bir kez daha çizerek tasdik etmiştir.
81. Bu kararda kritik olarak AİHM ayrıca bu tutuklamaların doğurduğu caydırıcı etkiyi 10. madde altında incelemiştir: Türkiye, tutuklanmasından sonra nihai olarak hüküm giymediğine dayanarak başvuruçunun ifade özgürlüğü hakkının ihlal edilmediğini savunmuş; buna karşın Mahkeme ise başvuruçunun ağır ceza gerektiren suçlar için açılan bir ceza davasında tutuklanmasının varsayılan bir riskin ötesinde gerçek ve etkili bir kısıtlama teşkil ettiğini, bu nedenle ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasına müdahaleye denk olduğunu ifade etmişti. Türk hükümeti söz konusu müdahalenin suçu önleme ve yargının otoritesini, bağımsızlığını ve tarafsızlığını korumayı amaçladığını ileri sürmüştü olsa da, Mahkeme açık açık "amacın daha ziyade, kamuoyunda zaten geniş kapsamlı tartışmalara konu olmuş bir davanın yürütülmesine ilişkin her türlü eleştiriyi veya yorumu bastırmak olup olmadığını sorgulamıştır".⁵⁴
82. Her durumda, başvuruçuları yeterli ve uygun bir gerekçe olmaksızın bu kadar uzun süre boyunca özgürlüklerinden yoksun bırakarak yargı makamları, başvuruçuların genel kamu yararını ilgilendiren konularda görüşlerini açıklama iradeleri üzerinde caydırıcı bir etki

⁵¹ Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesindeki Terörle Mücadele Operasyonlarının İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, Nils Muižnieks, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, [CommDH\(2016\)39](#), 2 Aralık 2016, paragraf 67.

⁵² İnsan Hakları İzleme Örgütü, *op. cit.*, sayfalar 40-46.

⁵³ Nedim Şener/Türkiye, 8 Temmuz 2014.

⁵⁴ *Ibid.*, paragraf 105.

yaratmışlardı. Böyle bir tedbiri uygulamak, başvuruçular ve devlet organlarının tutum ve eylemleri hakkında araştırma ve yorum yapmayı planlayan diğer bütün araştırmacı gazeteciler için otosansür ortamı yaratmaya sebep olabilecekti.

83. Komiser'in selefının ifade özgürlüğü hakkındaki 2011 raporunun hazırlandığı dönem, Türkiye'de 67 basın çalışanı hapisteydi. 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin öncesinde bu rakam kademeli olarak 36'ya inmiş olsa da bu tarihten sonra çok hızlı bir şekilde, 18 Ocak 2017 itibarıyla rapor edildiği haliyle 151'e çıkmıştır.⁵⁵ Bu rakam, gözaltına alınan, sorgulanan ve adli kontrol şartıyla serbest bırakılan gazetecilerin muazzam sayısını kapsamamaktadır. Bunun yanı sıra gazeteciler, olağanüstü hal sırasında gözaltına alınan kişilerin haklarını ciddi biçimde kısıtlayan bir dizi tedbire maruz kalmıştır; bunlara, mahkeme kararı olmaksızın azami gözaltı süresinin 30 güne çıkarılması, 5 gün için tamamen kaldırılması imkanı dahil avukata erişim hakkına getirilen ağır sınırlamalar, ayrıca müvekkil-avukat ilişkisinin gizliliğinin tamamen ortadan kaldırılması veya sınırlandırılması dahildir.⁵⁶ Komiser, 23 Ocak 2017 itibarıyla, Türk hükümetinin azami gözaltı süresini 7 güne indirdiğini (toplam 14 güne kadar uzatma imkanı ile) ve avukatla görüşmeyi 5 gün süreyle engelleme imkanını kaldırdığını not eder. Bununla birlikte, diğer kısıtlamalar, müvekkil-avukat iletişiminin gizliliği hakkındakiler dahil olmak üzere, korunmuştur.
84. Komiser, gazetecilerin (giderek belli başlı ana akım gazetecileri de içerecek şekilde) mesnetsiz suçlamalarla, çok az delille veya ilk bakışta suçun varlığına işaret edebilecek hiçbir delil olmadan tutuklandığı davaların hızlı artışı nedeniyle endişeye kapılmıştı.
85. Komiser örneğin sulh ceza hakimlerinin, Türkiye'nin en eski gazetelerinden biri olan ve farklı siyasi hareketlere mensup Türk hükümetlerine karşı eleştirel ve araştırmacı cesur gazetecilikte istikrarlı bir karnesi bulunan günlük *Cumhuriyet* gazetesinin yazar ve yöneticilerini tutuklama kararlarını incelemiştir. Bu memorandumun yazıldığı tarih itibarıyla, tutuklulukları 80'günden fazla sürmüş durumdaydı. Bu gazeteciler, üyesi olmamakla birlikte bir terör örgütü adına hareket etme suçlamalarına isnaden özgürlüklerinden alıkonmuşlardır.
86. Örneğin, Bülent Utku, Güray Tekin Öz, Önder Çelik, Ahmet Kadri Gürsel, Turhan Günay, Hacı Musa Kart, Hakan Karasınir ve Mustafa Kemal Güngör'ün tutuklanmalarına ilişkin ilgili kararında İstanbul 9. Sulh Ceza Hakimliği şunları söylemiştir: "*Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan bir çok haber, manşet ve haber detaylarında fetö silahlı terör örgütü ile pkk silahlı terör örgütünün propagandası sayılabilecek ve bu örgütler lehine algı oluşturabilecek haberlere yer verildiği [...] kanaatine varılmıştır". Bu değerlendirmeyi desteklemek için mahkeme, diğer örneklerin yanı sıra, darbe girişimi sonrasında hükümet tarafından alınan bazı tedbirleri eleştiren çeşitli makaleleri sıralamış; gazete tarafından ifşa edilen Türk istihbarat servisleri tarafından Suriye'ye silah gönderilmesi olayına ve ayrıca eski *Cumhuriyet* yazarlarının gazete hakkındaki küçük düşürücü ifadelerine, *Cumhuriyet* ve *Zaman* gazetelerinin manşetlerindeki zaman zaman vuku bulan paralelliklere, Güneydoğudaki terörle mücadele operasyonlarının sebep olduğu tahribat hakkındaki makalelere ve delil sayılmış olan diğer sayısız tipik gazetecilik faaliyeti örneklerine atıf yapmıştır. Hakim, delil toplama işlemlerinin halen devam ediyor olmasını ve atılı suçların ağırlığını dikkate alarak sanıkların tutuklanmasına karar vermiştir.
87. Komiser; hakim in değerlendirmesinde ifade özgürlüğünü hiçbir şekilde göz önüne almaması, birbirleri ile devamlı surette karşı karşıya gelmiş olan örgütler FETÖ ve PKK için aynı anda propaganda yapma suçlamasındaki tutarsızlık, ayrıca hükümeti eleştiren gazete yazılarının bağlamlarından koparılarak okunması dışında, sanıklar ve bu örgütler arasında herhangi bir irtibat ortaya koyan maddi delillerin yokluğu karşısında şaşkınlığa uğramıştır.
88. Komiser'in görüşüne göre, bu kararlar, tutuklamaların haksız olduğunu göstermektedir. Bunlar aynı zamanda, tutuklamaların arkasında yatan amacın medyada geride pek az sayıda kalan eleştirel ancak aynı zamanda da ana akımdan saygın sesleri susturmak olduğunu kuvvetle ima etmektedir. Bu sonuç, gazeteden bir diğer gazeteci Ahmet Şık'ın, PKK, Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi (DHKP-C) ve FETÖ propagandası yapmaktan gözaltına alınması, ardından tutuklanması ile daha da güçlenmiştir.⁵⁷ Sayın Şık'a yönelik bu suçlamalar ciddi

⁵⁵ Bağımsız Gazetecilik Platformu (P24) tarafından 18 Ocak itibarıyla toplanmış olan ve söz konusu bütün medya emekçilerini listeleyen [bilgiye](#) göre.

⁵⁶ Bkz. Türkiye'de Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlerin İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum, Nils Muižnieks, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, [CommDH\(2016\)35](#), 7 Ekim 2016.

⁵⁷ Bkz. gazeteciliğin ve gazetecilerin güvenliğinin korunmasının desteklenmesi için platformdaki [uyarı](#).

olarak inandırıcılıktan yoksundur: Komiser'in selefi kendisini 2011'de hapisanede ziyaret ettiğinde Şık, Fethullah Gülen hareketinin devlet organlarına sızışını açığa çıkarmasına misilleme olarak Gülenli savcılarının sonradan uydurma olduğu anlaşılan suçlamalarından ötürü tutuklandı.

89. Komiser'in incelediği bir başka tutuklama kararı, terör örgütü üyeliğinden ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetini devirmeye teşebbüsten tutuklanan ünlü gazeteci Ahmet Altan hakkındadır. Bu davada sulh ceza hakimi tarafından nazara alınan deliller, kendisinin geçmişte genel yayın yönetmeni olduğu *Taraf* gazetesinin yayın çizgisi ve Altan'ın *Can Erzinçan TV*'ye çıkması ile sınırlı görünmektedir. Mahkemeye göre amaç, "FETÖ/PDY silahlı terör örgütünün emir ve talimatları doğrultusunda meşru hükümet ve seçilmiş Cumhurbaşkanı aleyhine programlar yaparak örgütün amaçları doğrultusunda kamuoyu oluşturmaya çalışmak" idi. Hakim ayrıca savcının şu tezini de benimsedi: sanık, 14 Temmuz 2016 tarihli programda, Cumhurbaşkanı'na ve hükümete karşı hakaret içeren açıklamalarda bulunmuş, bu organların hukuka aykırı ve suç teşkil eylemlerle askeri darbenin önünü açtıklarını söylemiş, Cumhurbaşkanı'nın askeri darbelerle yol açan geçmişteki hataları tekrar ettiğini ve yakında görevinden alınıp yargılanacağını ifade etmişti; bütün bunlar, savcı ve mahkeme için sanığın 15 Temmuz darbe planını mutlaka önceden bildiği anlamına geliyordu. Komiser bir kez daha, suçlamaların içinin boşluğu ve kararın siyasi içeriği karşısında hayrete düşmüştür.

Özel olarak gazetecileri hedef alan diğer taciz şekilleri

90. Uzun yıllardır süregelen bir başka endişe verici durum da AİHM'in bir dizi kararında bu konuyu açıkça vurgulamış olmasına rağmen, Türk mahkemelerinin gazetecilerin habercilik faaliyetleriyle ilgili davalarda davaya konu olan içeriğin gerçek olup olmadığını, gerçekse, kamunun söz konusu bilgiyi almak yönünde meşru menfaati olup olmadığını belirlemek amacıyla (doğruluk/gerçeklik ve kamu yararı savunmaları denilen) bağlamsal bir değerlendirme yapmaktan sistematik olarak kaçınmalarıdır. Yine AİHM içtihadında ortaya konan ve Türk mahkemeleri tarafından nadiren dikkate alınan bir başka ilke, gazetecilerin haber kaynaklarının korunması ihtiyacıdır.
91. Bu sorun, *Cumhuriyet*'in o zamanki genel yayın yönetmeni Can Dündar'ın ve Ankara temsilcisi Erdem Gül'ün Türk istihbaratı tarafından Suriye'ye silah gönderilmesinde kullanılan tırların haberleştirilmesi sonrasında Cumhurbaşkanı tarafından hainler ve casuslar olarak hedef gösterilmesi ve Kasım 2015'te casusluktan gözaltına alınmaları ve tutuklanmaları örneğinde net bir şekilde görülmektedir. Komiser'in Nisan 2016 Türkiye ziyaretinden sonra ifade ettiği gibi, kamuoyunu yakından ilgilendiren doğru bir bilginin yayımlanmasını bir tür casusluk olarak ele almak, düpedüz gazetecilik mesleğine yönelik bir tehdittir.⁵⁸ 25 Şubat 2016 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nin tutuklanmalarının ifade özgürlüğü hakkının bir ihlali olduğunu tespit eden kararı uyarınca sanıklar serbest bırakılmış olsalar da, bu karar ve Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanı'nca sertçe kınanmış ve Adalet Bakanı tarafından eleştirilmiştir. 6 Mayıs 2016 tarihinde, ilk derece mahkemesi sanıkları "devlet sırlarını ifşadan" suçlu bulmuş, beş yıl hapse mahkum etmiş, ancak hükmün infazı temyiz sonuçlanana kadar ertelenmiştir.
92. Kararında mahkeme ayrıca açık açık Anayasa Mahkemesi kararını eleştirmiş; Cumhurbaşkanı ve Adalet Bakanı'nın sözlerine endişe verici şekilde benzeyen ifadelerle Anayasa Mahkemesi'nin yetkisini aştığını iddia etmiştir. Bir başka endişe verici husus ise, ilk derece mahkemesinin hem Cumhurbaşkanı'nı hem Milli İstihbarat Teşkilatını sanki zarar gören taraflar gibi savunma avukatlarının itirazlarına rağmen davaya müdahil olarak kabul etmesidir. Mahkeme, ayrıca, nitelemeyi tamamiyle yetkililerin takdirine bırakarak neredeyse sınırsız bir "devlet sırrı" tanımı ortaya koymuş ve devlet sırlarını koruma gereği ile bunları bilmekteki kamu yararı ve adı geçen makalelerin kamusal tartışmaya katkısı arasında herhangi bir denge tesis etme yoluna gitmemiştir.
93. Bu, AİHM içtihadıyla bariz şekilde çelişmektedir. AİHM Türkiye'yle ilgili yakın tarihli bir kararında şunları ifade etmiştir: "basın özgürlüğü, devletin karar ve faaliyetlerinin gizlilikleri veya sır teşkil etmeleri nedeniyle demokratik ve yargısal denetim dışı kaldığı hallerde daha büyük önem kazanır ... Bir gazetecinin gizli olduğu veya sır teşkil ettiği addedilen bilgiyi yayımlamaktan mahkum edilmesi medyada çalışanların halkı kamu yararı ile ilgili konularda bilgilendirmek bakımından cesaretini kırabilir. Bunun sonucunda, basın hayatı nitelikteki "kamunun bekçi köpeği" rolünü artık oynayamaz hale gelebilir ve basının doğru ve güvenilir

⁵⁸ Bkz. Komiser'in 14 Nisan 2016'da yayımlanan [basın bildirisi](#).

bilgi sağlama kabiliyeti olumsuz bir biçimde etkilenebilir".⁵⁹ Mahkeme oy birliğiyle (kamu sektöründe yolsuzluklarla ilgili içeriden bilgi sızdırıcıları tespit etmek için gazetecilerin iş yerlerinin aranmasını ve belgelerine el konmasını ilgilendiren) bu davada ihlal bulmuştur zira Türk mahkemesi, söz konusu belgelerin neye dayanarak gizli olarak tasnif edildiğini denetlememiş ve bunların sorumlu gazetecilik etiğine uygun olarak ifşa edilmiş olmasının kamuoyu önündeki bir tartışmaya potansiyel katkılarına değerlendirmemişti.

94. Komiser, şu anda yurtdışında olan ve Türkiye'ye geri dönmesi halinde hapsedilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Dünder'in uğradığı tacizin, eşinin pasaportunun keyfi şekilde iptal edilerek seyahat etmekten mahrum edilmesi ve kendisinin açıkça bu imkanı tanıyan bir kanun hükmünde kararname uyarınca (bunun ilgili kişileri devletsiz bırakıp bırakmayacağı hesaba katılmadan) Türk vatandaşlığından çıkarılma riskinin doğması gibi, sair şekillerde devam ettiğini kaydeder.
95. Yukarıda II. bölümde detaylandırıldığı üzere, gazetecilere yargı tacizi Ceza Kanunu'nun çeşitli diğer hükümlerine dayanabilmektedir; kin ve düşmanlığa tahrik (madde 216), hakaret veya terör örgütü adına propaganda (Terörle Mücadele Kanunu madde 7 §2) gibi. Bu sonuncusunun bir örneği saygın bir gazeteci ve Sınır Tanımayan Gazetecilerin Türkiye temsilcisi olan Erol Önderoğlu'nu ve diğerlerini hedef alan *Özgür Gündem*'le dayanışma kampanyasıyla ilgili yargılamalardır. Örneklerin sayısı burada saymak için çok fazla olup, eleştiriyi bastırarak bariz bir caydırıcı etkiye sahip istikrarlı bir yargı tacizi örüntüsünü ortaya koymaktadırlar.⁶⁰
96. Komiser'in yukarıda incelediği olaylar dikkate alındığında, Türk yetkililerin bu bağlamda sıkça ileri sürdüğü "gazetecilerin gazetecilik faaliyetinden ötürü değil diğer suçlardan yargılandığı veya tutuklandığı" yönündeki savunma inandırıcılığını kaybetmektedir. Elbette ki "gazetecilik suç" diye bir şey yoktur; gazeteciler her zaman başka bir takım suçlardan yargılanmakta, fakat çoğu zaman bu suçları kanıtlamak için mevcut olan tek "delil" onların gazetecilik faaliyetleri olmaktadır.
97. Yetkililerin sık sık ileri sürdüğü bir diğer nokta da söz konusu kişilerin gazeteci olmadıklarıdır. Bu, Türk makamlarınca basın kartı verilmesi sisteminin aşırı derecede sınırlandırılmasıyla alakalıdır. Sistem, gazeteci sendika ve derneklerinin kararlara müdahil olduğu yarı öz denetimsel niteliğinden, bütünüyle keyfi idari bir niteliğe kaymıştır. Neticede, Türkiye'de mesleğini icra eden gazetecilerin yalnızca bir kesimi basın kartı sahibidir.
98. Komiser ayrıca son yıllarda bazı yabancı muhabirlerin de hedef alındığını, sınır dışı edildiğini veya başka şekillerde Türkiye'de çalışmalarının engellendiğini göz önüne alarak gazetecilik üzerindeki baskının yalnızca Türk gazeteciler ile sınırlı olmadığını not eder. Komiser'in kamuoyu önünde tepki gösterdiği bir örnek, Eylül 2015'te VICE news'in bürolarının basılması ve yabancı uyruklu muhabirlerinin sınır dışı edilmesidir.⁶¹
99. Son olarak, Komiser'in selefi tarafından ifade özgürlüğü hakkındaki 2011 raporunda incelenmiş bir alan, güvensiz ve sömürüye açık çalışma koşulları sorunu dahil Türkiye'de gazetecilerin sosyal ve ekonomik çalışma ortamıydı. Vaziyet iyileşmemekle kalmamış; ciddiyeti, son zamanlarda, medyaya belli bazı gazetecilerin kovulması için baskı uygulanması, kayyumların şirketleri iflasa sürükleyecek şekilde idare etmeleri ve son olarak kanun hükmünde kararnamelerle medya şirketlerinin toptan kapatılmaları veya tasfiye edilmeleri gibi hükümetin doğrudan müdahaleleri neticesinde çok sayıda gazetecinin işlerini kaybetmesiyle katlanarak artmıştır. En son alınan önlemler sonucunda, sayıları 3 000'e kadar ulaşan medya çalışanının işini kaybettiği tahmin edilmektedir.

IV. İnternet sansürü

100. Komiser'in selefinin Türkiye'de internet sansürü ve internet sitelerinin engellenmesinin demokratik bir toplumda gerekli olanın ötesine geçtiği tespitinde bulunduğu ifade özgürlüğü hakkında 2011 raporunun yayımlanmasından sonra da internet sayfalarının engellenmesi ve

⁵⁹ *Görmüş ve Diğerleri/Türkiye*, 19 Ocak 2016, paragraf 48.

⁶⁰ Bkz. Platformdaki çok sayıda uyarı, ayrıca yukarıda bahsi geçen İnsan Hakları İzleme Örgütü raporundaki örnekler, 17-32. sayfalar.

⁶¹ Komiser'in 28 Ekim 2015 tarihinde Facebook sayfasında yayımlanan beyanati.

filtrelenmesi bir sorun teşkil etmeye devam etmiştir.⁶² Komiser, en başta, (lağvedilen) Türk Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'nın (TİB) Mayıs 2009'dan beri engellenen URL'ler ve web sitelerinin sayısına ilişkin rakamları güncellememiş olduğunu ve Türk makamlarının Venedik Komisyonu delegasyonunun bu istatistikler için sunduğu talebi reddettiğini not eder.⁶³ Öte yandan, AB Komisyonu İlerleme Raporu'na göre, Haziran 2016 itibarıyla 111 786 web sitesi yasaklanmış olup, bunların yalnızca % 2.6'sı bir mahkeme kararına dayanmaktadır.⁶⁴

101. Türkiye'de erişim engelleme ve internetten içerik kaldırma, İnternet Kanunu (5651 sayılı Kanun) tarafından düzenlenmeye devam etmektedir. Komiser, İnternet Kanunu'nun AİHM tarafından incelendiğini ve AİHM'in bu kanunun müsaade ettiği şekilde bir internet platformuna erişimin bütünüyle engellenmesinin ifade özgürlüğü hakkının bir ihlali olduğunu tespit ettiğini not düşer.⁶⁵ Mahkeme, Türkiye'de yürürlükte olan hukuki çerçeveyi yetersiz bulmuş; bunun idari bir organa geniş kapsamlı yetkiler bahsettiğine ve suistimallere karşı yeterli güvence sunmadığına kanaat getirmiştir.
102. Bu açık rehberliğe rağmen, internet sansürünün kapsamını genişletecek şekilde İnternet Kanunu 2014'ten bu yana birçok defa değişikliğe uğramıştır. Değişikliklerin olumlu tarafı, yetkililerin engelleme tedbirlerinin internet sitelerinin tamamından ziyade belirli URL'lere uygulanmasına izin vermesidir. 8 Eylül 2014'deki ilk değişiklikler, TİB'e, İnternet Servis Sağlayıcılardan (ISP) bütün kullanıcı internet trafik bilgilerini isteme ve bu bilgileri saklama izni vermiş; yetkisini, milli güvenliğin, kamu düzeninin korunması ve suçun önlenmesi gerekçesiyle mahkeme kararı olmaksızın web sitelerini engellemeyi kapsayacak şekilde genişletmiştir. Her ne kadar 2 Ekim 2014'te Türk Anayasa Mahkemesi adı geçen hükümleri iptal ettiyse de,⁶⁶ Mart 2015'te sulh ceza mahkemesi hakimlerine ek olarak bakanlara ve başbakana, "yaşam hakkını ve mal güvenliğini korumak, milli güvenlik ve kamu düzenini sağlamak, suçu önlemek veya kamu sağlığını korumak için" gerekli olduğunda TİB'den içerik engelleme talep etme hakkı veren bir dizi yasal değişiklik yapılmıştır. TİB, mevzubahis içerik engelleme talebini 4 saat içinde yerine getirmeli ve kararı 24 saat içinde onay için bir ceza mahkemesine sunmalıdır. Ceza mahkemesi tarafından 48 saat içinde onaylanmayan kararlar kendiliğinden kalkar.
103. Komiser'e göre, değişiklik yapılan hükümler AİHM'in *Ahmet Yıldırım* kararında tespit ettiği asıl sorunları gidermeyi başaramadığı gibi, durumu daha kötüleştirmektedir. Bu değerlendirme AİHM'in 2015 yılındaki *Cengiz/Türkiye* kararında⁶⁷ doğrulanmıştır; burada, Mahkeme, 5 Mayıs 2008'den 30 Ekim 2010'a kadar kapalı kalan Youtube internet sitesinin tamamına erişimin engellenmesinin yasallık şartını karşılamadığına hükmetmişti.
104. Komiser, Türk yetkililerin dikkatini, Venedik Komisyonu'nun İnternet Kanunu'nun ve uygulamasının Avrupa insan hakları standartlarına uygunluğuna dair görüşündeki bulgulara çekmek istemektedir.⁶⁸ Venedik Komisyonu, özellikle idari makamlara verilen içeriğe erişim engelleme veya içerik kaldırmaya ilişkin geniş yetkiler ile ilgili olmak üzere İnternet Kanunu'nda çok sayıda önemli sorun tespit etmiştir. Komisyon, "hakime makul bir orantılılık değerlendirmesi yapma ve sınırlama ile güdülen meşru amaca ulaşmak için yeterli ve uygun görüldükleri takdirde en az sınırlandırıcı tedbirleri uygulama imkanı sağlayacak şekilde yasanın daha az müdahaleci tedbirler listesinin eklenmesi için değiştirilmesini" tavsiye etmiştir. Benzer şekilde 15 Nisan 2016 tarihli bir basın bildirisinde AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi, 5651 sayılı Kanun'un acil reform ihtiyacı içinde olmaya devam ettiğini ifade etmişti.⁶⁹
105. Darbe girişimini takip eden süreçte, 17 Ağustos 2016 tarihli ve 671 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile TİB kapatılmış, bütün görev ve yetkileri Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'na (BTK) devredilmiştir. Aynı kararname, ayrıca, Elektronik Haberleşme Kanunu'nda (5809 sayılı Kanun) Başbakanlığa "milli güvenlik, kamu düzeni, suçun önlenmesi, kamu sağlığının ve

⁶² Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg, 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, Yeniden ele alınan: Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü, [CommDH\(2011\)25](#) internet sansürü üzerine başlık III b.

⁶³ Bkz. Venedik Komisyonu, internet ortamında yapılan yayınlarının düzenlenmesi ve bu yayınlar vasıtasıyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkında Kanun No 5651 ('İnternet Yasası')'e ilişkin Görüş No. 805/ 201, [CDL-AD\(2016\)011](#), 15 Haziran 2016, paragraf 31.

⁶⁴ Komisyon çalışma belgesi, [Türkiye 2016 Raporu](#), 9 Kasım 2016, paragraf 27.

⁶⁵ *Ahmet Yıldırım/Türkiye*, 18 Aralık 2012.

⁶⁶ Türk Anayasa Mahkemesi, Karar No 2014/149, 2 Ekim 2014.

⁶⁷ *Cengiz ve Diğerleri/Türkiye*, 1 Aralık 2015.

⁶⁸ [CDL-AD\(2016\)011](#), *op. cit.*

⁶⁹ Bkz. AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi Dunja Mijatović'in 15 Nisan 2016'da yayımlanan [basın bildirisi](#).

ahlakının korunması veya haklar ve özgürlüklerin korunması” gerekçelerine dayanarak “gereken her tedbir” alma ve uygulanmaları için BTK’ya bildirme izni verecek şekilde değişiklik yapmıştır. Elektronik haberleşme sağlayan her şirket, kablo ve mobil ağ sağlayıcıları dahil, iki saat içinde yetkililerin taleplerini işleme koymak zorundadır. Dolayısıyla, Temmuz 2016’dan beri yürürlüğe konan değişikliklerin mevcut sorunları ancak ağırlaştırması beklenebilir.

106. Türkiye’de internet sansürünün yaygınlığını gözler önüne seren örnekler arasında, geçtiğimiz iki yıl içinde Dicle Haber Ajansı (DİHA), Özgür Gündem ve Azadiya Welat gibi Kürt medya organlarının internet sitelerine ve twitter hesaplarına erişim TİB tarafından defalarca engellenmiş olması bulunmaktadır. Temmuz 2015’te Kürt siyaseti üzerine beş blog barındırdığı için blog-sağlama (blog-hosting) servisi WordPress’e erişim geçici olarak engellenmiştir. Şubat 2015’te bir sulh ceza hakimliği, Charlie Hebdo’nun resmi sitesinin ve ülkenin en popüler internet forumlarından birinin de dahil olduğu Müslüman karşıtı veya ateist oldukları değerlendirilen toplam 49 internet sitesine “dini değerleri aşağıladıkları” gerekçesiyle erişimi engelleme kararı almıştır.⁷⁰ Nisan ve Mayıs 2015’te TİB, en çok kullanılan beş LGBTI internet sitesine erişimi engellemiştir.
107. Çeşitli sosyal medya platformlarına erişim de, yukarıda bahsi geçen geniş kapsamlı yayın yasaklarına uyulmadığı gerekçesiyle birçok kere engellenmiştir. Örneğin, Mart 2014’te, üst düzey görevlilere siyaseten zarar verecek ses kayıtlarının sızmasını takiben Twitter ve YouTube’a erişim engellenmişti. Facebook, Twitter ve YouTube, savcı Mehmet Selim Kiraz’ın öldürülmesine ve Güneydoğuda Suruç şehrindeki protestoya yapılan bombalı terör saldırısına ilişkin resim ve videoların kaldırılması taleplerine uyan kadar sulh ceza hakimlerinin aldıkları kararlarla kısa süreli olarak Nisan ve Temmuz 2015’te⁷¹ iki kere engellendi. Genel olarak, sulh ceza hakimleri çok az bir inceleme ve hukuki gerekçe ile erişim engelleme taleplerini kabul etmiş ve bu engellemelere itirazları reddetmiş görünmektedir.
108. Erişim engellemeye ek olarak, bir başka endişe konusu da Türk yetkililerin yaptıkları sosyal medya platformlarından ve internet sitelerinden içerik çıkartılmasına yönelik çok sayıda taleptir. Twitter’ın en son şeffaflık raporuna göre, rahatsız veya şok edici addedilen ifadelere yönelik orantısız bir tepkinin varlığına işaret eden şekilde, Türkiye, diğer her ülkeden daha fazla içerik çıkartma talebinde bulunmuştur. Mahkemelerden ve resmi makamlardan gelen talepler 2016’nın ilk yarısında 2 493’e ulaşmıştır. Bu rakam, raporun kapsadığı dönemde Twitter’ın tüm dünyada aldığı toplam 5 195 talebin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Twitter bu taleplerin % 23’üne uyduğunu belirtmiştir.⁷² Aynı şekilde, Temmuz-Aralık 2015 dönemi için Facebook’un Hükümet Talepleri Raporu’na göre şirket, hem BTK hem de yürütmeden gelen talepler üzerine, özellikle internet hakkında 5651 numaralı kanun uyarınca, 2 078 içerik parçasına erişimi kısıtlamıştır.⁷³
109. Komiser, internette ifade özgürlüğü hakkında Türk Anayasa Mahkemesi’nin 2014’te verdiği iki kararı memnuniyetle karşılamıştır. Bir bireysel başvuru çerçevesinde 2 Nisan 2014’te aldığı kararda Anayasa Mahkemesi, TİB’in Twitter’a erişimi engelleme kararının başvuruçuların ifade özgürlüğü hakkını ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Anayasa Mahkemesi engelleme talebine dayanak teşkil eden yerel mahkeme kararlarının bahsi geçen internet sitesinin tamamına erişimin engellenmesini haklı kılmadığı değerlendirmesinde bulunmuştur; bu nedenle, TİB’in eylemi hukuki dayanaktan yoksundur ve bütün Twitter kullanıcılarının ifade özgürlüğünü ağır bir şekilde ihlal etmiştir.⁷⁴ Twitter yasağı bu karar gereğince 3 Nisan 2014’te kaldırılmıştır. Yine bir bireysel başvuru çerçevesinde 29 Mayıs 2014’te, Anayasa Mahkemesi, devlet sırlarının ifşasını önlemek için TİB’in aldığı YouTube’a erişimi engelleme kararının başvuruçuların ifade özgürlüğü hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir. Twitter davasındaki gerekçesine benzer bir şekilde, Anayasa Mahkemesi, Kanun’da yerel makamlara içeriklerinden biri nedeniyle internet sitesinin tamamına (YouTube) genel bir erişim yasağı getirme imkanı veren bir hüküm bulunmadığını söylemiştir.⁷⁵ Bununla birlikte, hem ilk derece mahkemeleri hem yasama, Anayasa Mahkemesi’nin bahsi geçen kararlarda koyduğu ilkelere riayet etmekte isteksiz görünmektedir.

⁷⁰ Gölbaşı Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No 2015/191, 27 Şubat 2015.

⁷¹ İstanbul Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No 2015/1644, 3 Nisan 2015 ve Suruç Sulh Ceza Mahkemesi, Karar No 2015/335, 21 Temmuz 2015.

⁷² Twitter [Şeffaflık Raporu - Türkiye](#), son erişim tarihi 23 Ocak 2017.

⁷³ Facebook, [Hükümet Talepleri Raporu - Türkiye](#) (Temmuz-Aralık 2015 dönemi için), son erişim tarihi 23 Ocak 2017.

⁷⁴ Türk Anayasa Mahkemesi, *Yaman Akdeniz ve diğ.leri*, Başvuru No. 2014/3986, 2 Nisan 2014.

⁷⁵ Türk Anayasa Mahkemesi, *Youtube LLC Corporation Service Company ve diğ.leri*, Başvuru No. 2014/4705, 29 Mayıs 2014.

110. TİB'in yerine BTK'nın getirilmesinin Türkiye'nin internet sansürü uygulamalarını ifade özgürlüğüne ilişkin Avrupa Konseyi standartlarına uygun hale getireceği şüphelidir. Her durumda Komiser, Türk yetkilileri, ilgili idari makamların kanunu yorumlama ve uygulamadaki keyfi yetkilerini sınırlandırmaya ve işlem ve eylemlerinin bağımsız mahkemeler tarafından denetime tabi olmalarını sağlamaya davet eder.
111. Komiser, Türkiye'de internet sansürü ve web sitelerinin engellenmesi uygulamasının olağanüstü bir şekilde orantısız olmaya devam ettiği görüşündedir.

İnternet yavaşlatmaları ve kesintileri

112. Türk makamların, ayrıca, yerel kriz zamanlarında giderek artan bir şekilde bant genişliği azaltma (yavaşlatma veya "throttling") yoluna başvurdukları, böylece bazı sosyal medya ve haberleşme platformlarını fiilen erişilemez hale getirdikleri yaygın olarak bildirilmektedir. Yetkililer bu uygulamaya başvurmuş olduklarını kabul etmiş değillerdir. Bununla beraber, IŞİD'in Türk askerlerini canlı yakıtığını gösterdiği iddia edilen bir videonun yayılması, Rusya Büyükelçisi'nin öldürülmesi, darbe girişiminin olduğu gece ve bunların yanı sıra Ankara Garı'nda, Güvenpark'ta, İstanbul Taksim ve Sultanahmet'te gerçekleşen ve ölümlere yol açan terör saldırıları gibi olağanüstü zamanlar sırasında veya sonrasında, Facebook, Twitter, YouTube'u, bazı hallerde WhatsApp'ı etkileyen çok ciddi yavaşlamalardan yaygın şekilde şikayet edilmiştir. Bu iddialar, Türkiye'deki trafiğin "kasıtlı olarak yavaşlatıldığından" şüphe ettiklerini beyan eden Twitter tarafından kısmen teyit edilmiştir.⁷⁶
113. 11 Eylül, 26 Ekim ve 4 Kasım 2016'da üç defa, ülkenin Güneydoğu bölgelerini ve milyonlarca internet kullanıcılarını etkileyen genel internet kesintileri rapor edilmiştir. Bazı hallerde on iki saatten fazla sürdüğü iddia edilen bu kısıtlamalar, seçilmiş HDP'li belediye başkanlarının zorla görevden alınmaları, HDP'nin eş belediye başkanları Gülten Kışanak ve Fırat Anlı'nın tutuklanmaları, çok sayıda HDP milletvekilinin gözaltına alınması ile aynı zamana denk gelmiştir.
114. Komiser, İnternet Kanunu'nda bant genişliği azaltma veya genel internet kesintilerine ilişkin hüküm bulunmadığını not düşer. Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliği'nde⁷⁷ 11 Haziran 2016'da yapılan bir değişiklik, yetkili mercilere, savaş veya benzeri durumlarda kamu güvenliği ve milli savunma için faaliyetleri ve şebekeyi askıya alma veya işletmeyi doğrudan devralma izni vermiştir. İlgili BM Özel Raporörü bu değişikliği, hiçbir gözetim olmaksızın internet erişimini kısmen veya tamamen askıya alma imkanı veren bir "internet kontak anahtarı ('killswitch')" olarak nitelemiştir.⁷⁸ Bununla beraber, Komiser'in bildiği kadarıyla, yetkililer, bildirilen bu yavaşlama ve kesintiler meydana geldiği zaman ne bu yönetmelik ne de sair mevzuata atıfta bulunmuşlardır.
115. Komiser güncel haberlere, haberleşme platformlarına ve acil hizmetlere erişimin hayati olduğu bu gibi zamanlarda iddia edilen internet yavaşlatmalarının ve kesintilerinin haber alma hakkının ağır bir ihlali olacağına altını çizer.

İnternetteki faaliyetler için yargılamalar ve tutuklamalar

116. Komiser, 2013 raporunda,⁷⁹ Gezi protestoları sırasında, AİHS 10. maddesi altında korunması gereken sosyal medya faaliyetlerinden ötürü olduğu söylenen gözaltılarla ilgili endişelerini ifade etmişti.
117. Komiser kaygıyla kaydeder ki sosyal medya faaliyetleri nedeniyle gözaltılar ve yargılamalar bu raporun yayımlanmasını takip eden dönemde artmaya devam etmiştir, ki bunlardan bazıları mahkumiyetle sonuçlanmıştır. 24 Aralık 2016'da İçişleri Bakanlığı, diğerlerinin yanı sıra kin ve düşmanlığa tahrik, terör propagandası ve üst düzey devlet görevlilerine hakaret olarak addedilen sosyal medya faaliyetleri nedeniyle 10 000 kişinin soruşturma altında olduğunu ilan etmiştir. Bakanlık ayrıca son altı ayda, 3 710 sosyal medya kullanıcısı hakkında soruşturma açılmış olduğunu, bunların 1 656'sının tutuklandığını ve bu soruşturmanın toplam 1 203'ünün şartlı salıverme ile neticlendiğini belirtmiştir.⁸⁰

⁷⁶ <https://twitter.com/policy/status/754072148289789952>, son erişim tarihi 23 Ocak 2017.

⁷⁷ 28 Mayıs 2009 tarihli Resmî Gazete No 27241'de yayımlanan Yönetmelik No. 13078.

⁷⁸ BM düşünce ve ifade özgürlüğü Özel Raporörü, 14-18 Kasım 2016 tarihindeki Türkiye ziyaretine ilişkin ön [sonuçlar ve gözlemler](#).

⁷⁹ [CommDH\(2013\)](#), *op. cit.*, paragraflar 127-128.

⁸⁰ Bkz. İçişleri Bakanlığı'nın 24 Aralık 2016 tarihli basın açıklaması: <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi24122016> (son erişim tarihi 12 Ocak 2017)

118. Geçen yıl boyunca birçok gazeteci, ünlü ve ayrıca sıradan vatandaş (Facebook'ta Cumhurbaşkanı'na hakaretten Ekim 2015'te bir gece karakolda tutulan on dört yaşında bir çocuk da dahil) Türkiye'nin Güneydoğusundaki güvenlik operasyonlarını sosyal medyada eleştirdikleri veya sadece hükümet veya Cumhurbaşkanı hakkında karikatür, hiciv içeren şiiir veya "meme" (internet kullanıcıları tarafından hızlıca yayılan bir tür mizahi dijital içerik) paylaştıkları için böyle suçlamalarla karşılaşmıştır.
119. Giderek artan biçimde başvuru ve ayrı bir caydırıcı etki yaratan bir başka suç, toplumun bir kesiminin dini değerlerine hakaret hakkındaki Ceza Kanunu'nun 216. maddesi olmuştur. Dünyaca ünlü piyanist ve besteci Fazıl Say, 11. yüzyılda yaşamış İranlı şairi Ömer Hayyam'a atfedilen mısraları Twitter'da paylaştığı için, Nisan 2013'te 10 ay hapis cezasına mahkum edilmiş, hükmün açıklanması geriye bırakılmıştır. Hüküm temyizde bozulmuş olsa da, bu hadise, bilhassa üzerine çektiği dikkat nedeniyle, elle tutulur bir caydırıcı etki meydana getirmiştir.
120. Bu bağlamda yakın zamanda meydana gelmiş dikkate değer bir olay, moda tasarımcısı Barbaros Şansal'ı, sosyal medya platformunda kışkırtıcı ve küfürlü bir dil kullanarak ülkedeki çeşitli sorunları eleştirdiği tartışmalı bir video paylaşmasından sonra linç etme girişimidir. Linç girişiminde dahil olan kişiler polis tarafından sorgulanmış olmalarına rağmen, Komiser'in bildiği kadarıyla haklarında soruşturma açılmamıştır. Buna karşın Şansal olaydan sonra kine, düşmanlığa ve şiddete tahrikten gözaltına alınmıştır. Aynı zamanda, kendisine karşı sosyal medyada ölüm tehditleri dahil olmak üzere had safhada nefret ve şiddet dolu yorumlar yapan çok sayıda kişi hakkında hiçbir işlem yapılmamıştır. Komiser, Şansal'ın kullandığı dil seviyesiz veya kışkırtıcı olarak değerlendirilebilir olsa dahi, sözlerinin yine de Sözleşme'nin 10. maddesinin sağladığı korumadan yararlandığını vurgular.
121. 2013 raporundaki tespitlere atıf yaparak Komiser, yetkililere, bu tip uygulamaların ifade özgürlüğü hakkı üzerinde sahip olabileceği caydırıcı etkiyi hatırlatır ve yetkilileri böyle uygulamalara başvurmaktan vazgeçmeye davet eder.

Sonuçlar ve tavsiyeler

122. Komiser, AİHM'in ifade özgürlüğünün demokratik toplumun başlıca temellerinden birini teşkil ettiği ve ilerlemesi için temel şartlardan biri olduğu yönündeki köklü içtihadını hatırlatır. Bu yalnızca, hoş karşılanan, zararsız bulunan veya umursanmayan bilgi ve fikirlere değil; aykırı düşen, şoka uğratan ve rahatsız edenler için de geçerlidir. Olmadıklarında "demokratik bir toplumdan" söz edemeyeceğimiz çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gereklilikleri bunlardır.
123. Komiser, yukarıda bahsi geçen olaylar, rakamlar ve örneklerin, eksiksiz olmaktan uzak olmakla birlikte, sefelinin bu konudaki 2011 raporundan bu yana Türkiye'de medya ve ifade özgürlüğünde yaşanan ciddi kötüleşmeyi açıkça gözler önüne serdiği kanaatinde. Komiser'in görüşüne göre, bu kötüleşme Türk demokrasisi için varoluşsal bir tehdit arz etmektedir.
124. Komiser sefelinin yukarıda bahsi geçen raporundaki neredeyse bütün tavsiyelerinin geçerliliğini koruduğunu düşünmektedir. Bu, Türk Ceza Kanunu'nun ve bilhassa 125. (hakaret), 216. (halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama), 220. (6. fıkradaki suç örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme, ve 7. fıkradaki örgütün hiyerarşik yapısına dahil olmamakla birlikte örgüte yardım), 285. ve 288. (soruşturmaların gizliliği ve yargılamayı etkilemeye teşebbüs), 299. (Cumhurbaşkanına hakaret), 301. (Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, devletin kurum ve organlarını aşağılama), 314. (silahlı örgüt kurma, yönetme veya örgüte üye olma), 318. (halkı askerlikten soğutma) maddelerinin bütünüyle gözden geçirilmesi ihtiyacını kapsar. Gözden geçirmede, AİHM içtihadının ve Venedik Komisyonu'nun ilgili görüşünün tamamı dikkate alınmalıdır. Aynı şekilde, Terörle Mücadele Kanunu, ve özellikle 7 §2 (terör örgütü adına propaganda) maddesi, AİHS'e uygun hale getirilmek üzere tamamıyla elden geçmelidir.
125. Geçmişte yapılan yasal değişikliklerin yeni insan hakları ihlallerinin oluşmasını önlemekteki başarısızlığını göz önüne alan Komiser, bu hükümlerin çoğunun olduğu gibi yürürlükten kaldırılması gerektiğini düşünmektedir. Hakaret, özellikle devlet görevlilerine yönelik olarak, suç olmaktan çıkarılmalıdır; kesinlikle gerekli olduğu hallerde, yalnızca orantılı hukuk yaptırımlarına tabi tutulabilir. Bu alandaki kanun değişikliklerinin parça parça olamayacağı ve yapısal sorunlara temas etmesi gerektiği de açıktır. Komiser'in görüşüne göre bu; en başta,

gerçeklik ve kamu yararı savunmalarına, kamusal tartışmaya katkı kavramına ve gazetecilerin haber kaynaklarının korunması ilkesine sistematik atıfların eklenmesini ve yargının, özellikle gazeteciliğin demokratik toplumdaki yerini tam olarak hesaba katarak, ilgili her davada ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü ile diğer gereklilikler arasında makul bir denge kurma yükümlülüğünün kabul edilmesini içermelidir.

126. İfade özgürlüğünden ve bilhassa alışılmadık, aykırı, şok edici, rahatsız edici ifadelerden duyulan derin şüphe Türk Anayasası'na ve mevzuatına nüfuz etmiştir. Yakın zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi referanduma sunulması beklenen bir anayasa değişikliği tasarısı kabul etmiştir; bu tasarıda Anayasa'nın ifade özgürlüğü de dahil olmak üzere insan haklarına yaklaşımındaki ciddi sorunların hiçbir şekilde ele alınmadığını görmekten Komiser üzüntü duyar ve Türk yetkilileri bu vaziyeti düzeltmeye davet eder. İvedilik arz eden diğer hayati yasal değişiklikler, İnternet Kanunu'nu, Radyo ve Televizyon Kanunu'nu, eleştirel medya ve gazetecileri engellemek ve cezalandırmak için kullanılan yasalar ve yönetmelikleri (örneğin, kamu ilanları, basın kartları ile ilgili olanlar), ayrıca akademik özgürlükleri etkileyen yasal çerçeveyi kapsamalıdır.
127. Türk hukuk sisteminin önemli noksanlarının ötesinde Komiser, Türk yargısının tutum ve eylemlerinde gereken değişikliğin, mücadele gereken çok daha zor bir iş olduğunun önemle üzerinde durmaktadır. Komiser'in birçok defa ve AİHM'in sayısız kararında dikkat çekmiş olduğu üzere, hakim ve savcılar tarafından yasal hükümlerin yorumlanması ve uygulanmasındaki yapısal sorunlar, devamlı olarak Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğünü baltalamaktadır. Komiser'in selefi, neredeyse altı sene önce yayınlamış olduğu ilgili raporunda, ifade ve medya özgürlüğüne getirilen haksız sınırlandırmaları bertaraf etmek için, siyasi ve sair baskılara karşı yargının bağımsızlığının kilit nokta olduğunun altını çizmişti.
128. Ne yazık ki, bu tespitin geçerliliği geçen süreçte çeşitli aşamalarda kanıtlanmıştır. İfade özgürlüğü ile medya özgürlüğündeki hızlı gerileme, Türk yargısının bağımsızlığında yaşanan erozyon ile bir arada gerçekleşmiştir. Bu erozyon olağanüstü hal kapsamında alınan ve yargının bağımsızlığı ilkesini yeterince nazara almayan, çok sert önlemlere kadar varmıştır. Bu korku ortamında hakim ve savcılar, devlet odaklı yaklaşımlarına açıkça geri dönmüşlerdir. Böylece, Türk makamlarının başta kendi gayretleri ve Avrupa Konseyi'nin çeşitli organlarının desteği vasıtasıyla büyük çabalarla sağlanmış olan ilerleme kaybedilmiştir.
129. Özellikle sulh ceza hakimleri, eleştirel seslerin hedef alınmasında hiç olmadığı kadar faal hale gelen savcılar ile iş birliği içinde, muhalefeti ve Türk hükümetine yönelik meşru eleştiriyi bastırmak ve ayrıca internet vasıtasıyla kamuya verilecek bilgiyi kontrol etmek için bir taciz vasıtasına dönüşmüş görünmektedir. Komiser, bu mercilerin ciddi biçimde gözden geçirilmesinin gerekli olduğu değerlendirmesinde bulunur ve Türk makamlarını başta işbu mesele hakkında görüş hazırlığında olan Venedik Komisyonu olmak üzere, Avrupa Konseyi organlarının rehberliğini takip etmeye çağırır.
130. Savcılar ve hakimler, cezai açıdan hukuka aykırılığı ve bir suç örgütüne üyeliği gösteren doğrudan, inkar edilemez delillerin yokluğunda; özellikle de tek dayanağın haberlerin içeriği veya inandırıcılıktan uzak delillere binaen kurulan örgüt bağlantısı algıları olduğu durumlarda, ifade özgürlüğünün, internet de dahil, kullanılmasını caydıran ceza usullerini, bilhassa tutuklama tedbirini, kullanmayı bir kenara bırakmalıdır. Bununla birlikte, Komiser'in görüşüne göre, son zamanlarda alarm veren bir seviyeye ulaşan yargının bağımsızlığına ilişkin köklü sorunların halledilememesi, ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğünü iyileştirmeye yönelik bütün çabaları boşa çıkaracaktır. Bu bağlamda, Komiser, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir süre önce kabul edilen anayasa değişikliğine dair duyduğu çok ciddi endişeyi ifade etmek durumundadır, çünkü bu değişiklik Türk yargısının yürütme ve yasama erkleri karşısındaki özerkliğinin daha da azaltılmasını öngörmektedir.
131. Türk yetkililer, ifade özgürlüğünü ve medya özgürlüğünü ilgilendiren sorunlarla karşılaştıklarında, zaman zaman diğer üye devletlerin mevzuatlarında da benzer hükümlerin bulunmasına gönderme yaparak, ancak bu hükümlerin yorumlanışlarındaki önemli farkları veya uygulanmalarındaki ölçek farkını yok sayarak, meseleleri küçümseme eğilimi göstermişlerdir. Diğer hallerde, yargının bağımsızlığını ileri sürmüş veya beraat ile sonuçlanan davalara işaret etmişlerdir. Bu tutum, şu anda yalnızca Türk medyasını değil, Türk toplumunun tamamını etkileyen caydırıcı etkiye yönelik duyulan kayıtsızlığı yansıtıyor görünmektedir.
132. Komiser, son birkaç yıl zarfında Türk yetkililerin ifade özgürlüğünü geliştirme ve AİHS'e uyum konusundaki taahhüdünde ciddi zayıflamayı kaydetmekten esef duyar. Örneğin, hükümetin

özellikle ifade özgürlüğü ile ilgili olarak bu uyumu geliştirmeye yönelik hazırlamış olduğu eylem planı hükümsüz kalmıştır ve Anayasa Mahkemesi, bu kritik süreçte ihtiyaç duyduğu desteği almaktan ziyade, ilerici ve AİHS'e uygun kararları nedeniyle saldırıya uğramıştır.

133. Komiser, bu durumun düzeltilmesi önündeki ana engelin, her şeyden önce bu memorandumda dikkat çekilen sorunları kabul edecek sonra da onları çözecek siyasi iradenin bulunmayışı olduğu kanaatindedir. Gerçekten, 150'den fazla medya şirketinin toptan ve tamamıyla kapatılması gibi caydırıcı etkinin en vahim şekillerine ve Türk medya yelpazesinin fakirleşmesine yol açan tedbirlerin çoğu bilinçli seçimlerdi. Benzer şekilde, yetkililerin ifade özgürlüğüne karşı çarpıcı düzeydeki hoşgörüsüzlüklerinin karalama kampanyalarına, nefret söylemine ve fiziksel şiddete yol açtığı veya bunları cesaretlendirdiği çok sayıda örnek bulunmaktadır. Mevcut bağlamda, ne yazık ki yargının bu ezici siyasi baskıya karşı koyması ve ifade özgürlüğünü AİHS'e uygun bir şekilde koruması beklenemez.
134. Komiser, medya özgürlüğü ve ifade özgürlüğündeki kötüye gidişin ve artan internet sansürünün ülkenin içinde bulunduğu son derece zor şartlar bağlamında gerçekleşmiş olduğunun farkındadır: Türkiye, sınırlarında iç savaş yaşanırken örnek olacak şekilde cömertçe üç milyondan fazla sığınmacıya ev sahipliği yapmış, başarısız bir darbe girişimiyle ve birçok hunhar terör örgütünün gerçekleştirdiği sayısız ölümcül terör saldırısıyla karşı karşıya kalmıştır. Her gün uğraşmak zorunda kaldığı tehditler ve tehlikeler gerçektir ve çok çetindir. Bununla birlikte, terör propagandası ve terör örgütüne destek kavramlarının, şiddete teşvik etmediği ortada olan beyanlara ve kişilere dahil, aşırı derecede geniş uygulanması, uluslararası insan hakları normlarını ihlal ederek ifade özgürlüğünü sınırlamanın, bu sorunları çözmeye yardım edeceği yanılgısını yansıtmaktadır. Şiddet ve şiddet kullanma tehdidi "terörizm" kavramının belirleyici ögesidir ve bu kavram, sayılan unsurları barındırmayan ifadeleri cezalandırmak üzere, o ifadeler alışılmadık, şok edici ve siyaseten can sıkıcı dahi olsalar, her şeyi içine alan bir etiketmiş gibi kullanılmamalıdır.
135. Bu uygulama, hakaret davalarının bariz bir biçimde aşırı kullanılması ile birlikte, Türkiye'yi çok tehlikeli bir yola sokmuştur. Bu yolda, meşru görüş ayrılığı ve hükümet politikalarının eleştirilmesi hedef gösterilmiş, bastırılmış, doğrudan doğruya meclisteki de dahil demokratik kamusal tartışmanın kapsamı daraltılmış ve böylece toplum kutuplaştırılmıştır. Tecrübeyle sabittir ki tam da böyle ortamlarda nefret, şiddet ve terör örgütleri serpilir. Medya özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün temelini teşkil ettiği insan haklarının korunması, sosyal barışın ve sağlıklı bir demokrasinin tesisi için mutlak surette ön şarttır.
136. Komiser, mümkün olan en kuvvetli şekilde, Türk siyasi liderlerini bu gidişatı değiştirmeye, terör eylemi olanla eleştiri ve karşıt görüşü ayırmaya başlamaya ve ayrıca demokratik bir toplumda beklenen sorumluluğu ve hoşgörüyü göstermeye çağırır. Kendileri, internetteki de dahil olmak üzere ifade özgürlüğünü ortadan kaldıran ve çok uzun süredir devam eden sistemik meselelerle baş etmek için gerekli olan siyasi iradeyi yeniden oluşturmalı ve AİHM'in bazıları on yıllar öncesine uzanan çok sayıda kararını artık icra etmelidir.
137. Bunları şu an hala süregelen olağanüstü hal döneminde yapmak kesinlikle imkansızdır ve Komiser, yetkilileri, bir kez daha, olağanüstü hali kaldırmaya ve sebep olduğu çok sayıda kabul edilemez ifade özgürlüğü ihlalini, ve özellikle medya özgürlüğü ve akademik özgürlüğü ilgilendirenleri, eski hale getirmeye çağırır. 23 Ocak 2017'de çıkartılmış kararname ile kurulmuş olan yeni komisyon gelecekteki etkililiğine bağlı olarak başvuru ve telafi hakkı açısından doğru istikamette bir adım olarak görülebilecek olsa bile, Komiser'in esasa dair başka endişelerini gidermesi beklenemez.
138. Komiser Türk makamlarıyla yapıcı diyalogunu sürdürme iradesini vurgular ve Türkiye'de insan haklarının korunmasını ve geliştirilmesini ileri götürme çabalarında yardım ve desteğini sunar.